

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε.

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

Πανεπιστημιακό έτος 2006 – 2007

Η΄ ΕΞΑΜΗΝΟ

ΜΑΘΗΜΑ: ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΖΕΡΒΑ ΑΓΓΕΛΙΚΗ του Γεωργίου

Θέμα: Ενώσεις – Σωματεία

(Έννοια: Συνταγματική κατοχύρωσή τους, σκοπός, αξία, λειτουργία, τύποι, ιστορική εξέλιξη – συγκριτική θεώρηση)

Περιεχόμενα

Σελ 3: Εισαγωγή – Έννοια – Περιεχόμενο ενώσεων και
σωματείων

Σελ 6: Ιστορική εξέλιξη ως τη σημερινή μορφή τους

Σελ 17: Υποκείμενα – σκοπός – νομιμότητα – αξία

Σελ 24: Μορφές ενώσεων – σωματείων (τύποι)

Σελ 34: Αρχές που διέπουν ενώσεις – σωματεία

Σελ 35: Λειτουργία Ενώσεων και Σωματείων

Σελ 42: Συγκριτική θεώρηση – Νομολογία δικαστηρίου
Στρασβούργου

Σελ 45: Βασικά συμπεράσματα – Περίληψη

Σελ 47: Νομολογία που χρησιμοποιήθηκε

Σελ 49: Βιβλιογραφία

Συντομογραφίες

ΣΤΕ = Συμβούλιο της Επικρατείας

ΤοΣ = Το Σύνταγμα (περιοδικό)

ΕλλΔυη = Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)

ΑΠ = Άρειος Πάγος

Πρ = Πρωτοδικείο

ΕφΑθ = Εφετείο Αθηνών

ΑΚ = Αστικός Κώδικας

ΠΚ = Ποινικός Κώδικας

πδ = προεδρικό διάταγμα

ΕΣΔΑ = Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων Ανθρώπου

ΝΟΒ = Νομικό Βήμα (περιοδικό)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένωση προσώπων είναι κάθε τυπική ή άτυπη, μη πρόσκαιρη ένωση, η οποία βάσει του άρθρου 78 ΑΚ, επιδιώκει σκοπό μη κερδοσκοπικό και προστατεύεται από το άρθρο 12 του Συντάγματος.

Άρθρο 12 Συντάγματος

1. Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία τηρώντας τους νόμους που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια. 2. Το σωματείο δεν μπορεί να διαλυθεί για παράβαση του νόμου ή ουσιώδους διάταξης του καταστατικού του, παρά μόνο με δικαστική απόφαση. 3. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται αναλόγως και σε Ενώσεις προσώπων που δε συνιστούν σωματείο. 4. Με νόμο μπορεί να επιβληθούν περιορισμοί στο δικαίωμα των δημοσίων υπαλλήλων να συνεταιρίζονται. Περιορισμοί του δικαιώματος αυτού μπορεί να επιβληθούν και στους υπαλλήλους οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή δημοσίων επιχειρήσεων (Συνταγματική αναθεώρηση του 2001 κατήργησε την παρ. 4 του άρθρου 12).

Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι εντάσσεται συστηματικά στις προστατευτικές των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών διατάξεις του Συντάγματος. Υπάγεται στην ελευθερία της πνευματικής κινήσεως εν γένει (με ευρύτερο περιεχόμενο). Μόνο συλλογικά μπορεί να υπάρξει και να ασκηθεί. Μαζί με το δικαίωμα του «συνέρχεσθαι» αποτελούν

τις 2 κλασικές «συλλογικές» ελευθερίες στο Συνταγματικό Δίκαιο. Η διαφορά τους έγκειται στη μονιμότητα, διάρκεια και συστηματικότητα του «συνεταιρίζεσθαι». Είναι δικαίωμα του Status negativus που αποκλείει (του «συνεταιρίζεσθαι») στην κρατική ή οποιαδήποτε εξουσία την ανάμειξη, πέρα από τα όρια που διαγράφουν το Σύνταγμα και οι σύμφωνοι με αυτό νόμοι. Οι θεμελιώδεις ελευθερίες του Ανθρώπου (Fundamental Freedoms, Libertés fontamentales) ανήκουν στην ευρύτερη κατηγορία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επειδή είναι σύμφυτες σε κάθε ανθρώπινο ον και η προστασία τους θωρακίζει κάθε μεμονωμένο άτομο έναντι της κρατικής αυθαιρεσίας, εξασφαλίζοντας την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Η προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, υπηρετεί την κοινωνία προάγοντας τις κοινωνικές αξίες, τους θεσμούς και τον πολιτισμό και αποτελεί το θεμέλιο της δημοκρατικής έννομης τάξης. Η προστασία αυτή ανήκει ιεραρχικά σε βαθμίδα ανώτερη εκείνης του απλού νόμου ώστε αυτός να περιορίζει ούτε να την καταργεί. Σε υπερκρατικό δε επίπεδο προστατεύονται αυτά τα δικαιώματα από Διεθνείς Συνθήκες που δεσμεύουν κάθε κράτος έναντι των άλλων κρατών που τις συνυπέγραψαν και κατισχύουν του απλού νόμου στην εσωτερική έννομη τάξη. Το άρθρο 28, παρ. 1 Συντ. ορίζει ότι οι γενικά παραδεδεγμένοι κανόνες του Διεθνούς Δικαίου και οι διεθνείς συμβάσεις από την επικύρωσή τους με νόμο αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν από κάθε άλλη αντίθετη διάταξη νόμου. Επίσης και το Άρθρο 11 της

ΕΣΔΑ αναφέρεται στην ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι.

Άρθρο 11 της ΕΣΔΑ

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και εις την ελευθερίαν του συνεταιρισμού, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος ιδρύσεως μετ' άλλων συνδικάτων και προσχωρήσεως εις συνδικάτα επί σκοπού προασπίσεως των συμφερόντων τους. 2. Η άσκησης των δικαιωμάτων τούτων δεν επιτρέπεται να υπαχθή εις ετέρους περιορισμούς πέραν των υπό του νόμου προβλεπομένων και αποτελούντων αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν και δημοσίαν ασφαλείαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας και της ηθικής ή την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων. Το παρόν άρθρον δε θα εμποδίζει την επιβολήν νομίμων περιορισμών στην άσκηση των δικαιωμάτων τούτων υπό μελών των ενόπλων δυνάμεων αστυνομίας, διοικητικών υπηρεσιών.

Ο πολλαπλασιασμός της ισχύος και αποτελεσματικότητας των ατόμων το οποίο μπορεί να επιφέρει η διαρκής και συστηματική συνένωση των προσπαθειών τους, ώθησαν τα άτομα πάντοτε στη σύσταση σωματείων, (τυπικές ενώσεις προσώπων, δηλαδή ενώσεις για την ίδρυση των οποίων ακολουθήθηκε, συγκεκριμένη από το νόμο, καθορισμένη διαδικασία αποκτώντας νομική έτσι προσωπικότητα), συλλόγων, εταιρών κλπ, όταν ήθελαν να επιτύχουν σπουδαίους

και δυσεπίτευκτους στόχους, όπως τη διατήρηση ή ανατροπή οποιουδήποτε κατεστημένου.

«Φυσικόν...τοις ανθρώποις το είναι συνηνωμένοι, φυσικόν δε και το κατά μερικωτέρας ομάδας συνεταιρίζεσθαι. Ει δ' αμφότερα ταυτα σύμφυτα τω γένει ημων άρα και δίκαια...δημόσια εισίν». Το χωρίο αυτό¹ του Σαρίπολου Ν καταδεικνύει τη φυσικοδικαϊκή αντίληψη και την ανάγκη να συνεταιρίζεται ο άνθρωπος καθώς και τη σημασία του δικαιώματος αυτού. Ο Σβώλος Ι χαρακτηρίζει Γεωμετρικό τον πολλαπλασιασμό της δυνάμεως των ατόμων με την άσκηση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι. Έτσι δίνει και την εξήγηση της διστακτικότητας της εκάστοτε κρατικής εξουσίας για την αναγνώριση και κατοχύρωση του δικαιώματος αυτού.

Το άρθρο 12 Συντ. προστατεύει τις άτυπες ενώσεις (ενώσεις για τις οποίες δεν έχει ακολουθηθεί η προβλεπόμενη για τα σωματεία διαδικασία και οι οποίες δεν έχουν περιβληθεί νομική προσωπικότητα, ως συντονιστική δηλαδή μονάδα των ατόμων). Ένωση προσώπων (συνεταιρισμός) αποτελεί κάθε ένωση² στην κυριολεξία του όρου και όχι πρόσκαιρη συνένωση προσώπων.

Ιστορική εξέλιξη

Συνεργασία ατόμων για την επίτευξη αποτελεσμάτων υπερβαινόντων την δύναμιν του καθ' έκαστου ανθρώπου συναντάμε και στις πλέον μακρινές ιστορικά εποχές. Μάλιστα θα μπορούσε κανείς να πει ότι η πρωτόγονος μορφή της

¹ Σαρίπολος ΝΙ Πραγματειαί του Συνταγματικού Δικαίου, τόμος 4^{ος}

² Δημητρόπουλος Ανδρ. «Συνταγματικά Δικαιώματα: Ειδικό μέρος»

οικονομίας και μάλιστα της αγροτικής είχε συνεταιριστική μορφή.

Στην Αρχαία Ελλάδα δεν υπήρχαν μόνο οι πολιτικές εταιρείες αλλά και διάφορες άλλες πολυπληθείς συσσωματώσεις.

Η ατομική ελευθερία καίτοι μη κατοχυρωμένη νομοθετικά υπήρχε ως αυτονόητη παράλληλα με την πολιτική ελευθερία. Για το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι ενδεικτικός είναι ο νόμος του Σόλωνος¹ «περί σωματείων». Π.χ. τα σωματεία των υμνωδών, των τεχνιτών κλπ τελούσαν υπό το καθεστώς ασυλίας και στρατιωτικής ατέλειας.

Στην αρχαία Ρώμη τα σωματεία (collegia) ήταν τελείως ελεύθερα, εκτός αν αντέκειτο στη δημόσια τάξη και ασφάλεια, οπότε διαλύονταν με απόφαση της Συγκλήτου. Αργότερα μετατράπηκαν σε πολιτικά σωματεία και όταν απέκτησαν τεράστια δύναμη απαγορεύθηκαν μέχρι της ανασυστάσεως τους για την εξυπηρέτηση διαφόρων σκοπιμοτήτων των κρατούντων. Η σύσταση σωματείων με τη lex Julia de collegiis εξαρτήθηκε από την άδεια του Καίσαρα και της Συγκλήτου.

Κατά τον 3^ο και 4^ο αιώνα μ.Χ. στη θέση των σωματείων, το κράτος δημιούργησε αναγκαστικούς συνεταιρισμούς με έλεγχο των δραστηριοτήτων τους για τις ανάγκες δημόσιας υπηρεσίας. Στο Βυζάντιο, διάταγμα του Λέοντος του Σοφού ρύθμιζε τις δραστηριότητες των επαγγελματικών σωματείων.

Κατά τον μεσαίωνα η ισχύς των συντεχνιών ήταν μέγιστη μη δυνάμενη να περιορισθεί από το κράτος. Οι συντεχνίες, αδελφότητες, εταιρείες, προορισμό είχαν την προάσπιση

¹ Σβώλος Α. 1915

επαγγελματικών κυρίως συμφερόντων και ο ρόλος τους έφθανε ακόμη και στις αρμοδιότητες του κράτους. Η ιδέα του συνεταιρισμού αναπτύχθηκε πολύ σ' αυτήν την περίοδο. Το κράτος (αφού εξέλειπε σταδιακά ο κατακερματισμός της εξουσίας) πολέμησε τα σωματεία αυτά. Η νομοθεσία ήδη από τον 16^ο αιώνα διαφόρων κρατών απαγόρευε τη σύσταση των ενώσεων των ατόμων εκτός των πολιτικά ακίνδυνων. Η σύσταση των ενώσεων γινόταν μόνον κατόπιν αδείας της διοικήσεως η οποία είχε δικαίωμα να προβεί ανά πάσα στιγμή στη διάλυσή της. Η σχολή¹ του φυσικού δικαίου (Hobbes, Rousseau) ενθάρρυνε το διωγμό της συνεταιριστικής ιδέας. Ιστορικά, στο δικαίωμα των ατόμων να συνιστούν ενώσεις, αντέδρασαν αντίστοιχα είτε οι καρπωτές του κατεστημένου² είτε οι αποκλεισμένοι από προνομιούχες ενώσεις. Εκτός των δικτατορικών καθεστώτων, εχθρικά διατιθέμενοι στο δικαίωμα ενώσεως μπορεί να είναι φιλελεύθεροι αντίπαλοι «κλειστών» και προνομιούχων συντεχνιών και συνδικάτων. Έτσι, την ελευθερία ενώσεως απέρριπτε όχι μόνο το απολυταρχικό καθεστώς (ancien regime) αλλά και η φιλελεύθερη Γαλλική Επανάσταση. Την κατήργησε, χωρίς να την περιλάβει στην διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το άρθρο 1 του νόμου Le Chapelier του 1791 όριζε ότι «επειδή η κατάλυση κάθε είδους συντεχνίας πολιτών της ίδιας κατάστασης και του ιδίου επαγγέλματος είναι μία από τις θεμελιωδέστερες βάσεις του γαλλικού συντάγματος απαγορεύεται η επανίδρυση τους στην πράξη μ' οποιοδήποτε πρόσχημα και οποιαδήποτε μορφή».

¹ Σπυρόπουλος Φ. Άρθρο 12 §1 – 3 στο Κασιμάτη – Μαυριά: Ερμηνεία του Συντάγματος

² Δαγτόγλου Π. συνταγματικό δίκαιο: Ατομικά δικαιώματα

Έρρεισμα βρήκε τις θεωρίες του φυσικού δικαίου που διαπνέονταν από την αρχή της ισότητας, νοούμενης ως ισότητα των ατόμων και τη συνακόλουθη δυσμένεια προς τη δράση των ομάδων, την ιδέα του συνεταιρισμού και τις ενδιάμεσες τάξεις μεταξύ κράτους και ατόμου (Corps intermédiaites).

Ιδίως από την φιλοσοφία του Rousseau (1718 – 1778) που δεν ανεχόταν καμία ενδιάμεση δύναμη μεταξύ της γενικής θελήσεως και του ατόμου¹. Διαλύθηκαν έτσι τα θρησκευτικά τάγματα, τα πολιτικά σωματεία και οι συνδικαλιστικές ενώσεις, ενώ η απεργία απαγορεύτηκε. Αποτελέσματα αυτών ήταν η δημιουργία μεγάλου αριθμού μυστικών εταιριών.

Αυτή η γαλλική απαγορευτική νομοθεσία επηρέασε και την πρωσική. Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα μόνο με διοικητική άδεια μπορούσαν να συσταθούν σωματεία, ενώ στο Βέλγιο είχε αναπτυχθεί το συνεταιριστικό πνεύμα. Τις μυστικές ενώσεις το κράτος δε μπορούσε να τις ελέγξει και αυτό υπαγόρευσε τη μεταβολή της νομοθεσίας αλλά και την κρατική εχθρότητα έναντι του δικαιώματος της ενώσεως.

Ακόμη και στις ΗΠΑ που ο Tocqueville (1805 – 1859) θαύμαζε στις αρχές του 19^{ου} αι. ως τη «δημοκρατία των ενώσεων» (Démocratie des associations), υπήρχε αρχικά εχθρότητα κατά των πολιτικών συνασπισμών (factions) που αποτελούσαν τις πρώτες μορφές των πολιτικών κομμάτων. Η εχθρότης αυτή καταδεικνύεται ακόμη μία φορά ότι διατρέχει όχι μόνο την απολυταρχία αλλά και τον φιλελευθερισμό. Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ρητή συνταγματική διάταξη στις ΗΠΑ που να διακηρύσσει την ελευθερία της ενώσεως η οποία

¹ Σβώλος Αλ. 1915

έχει βέβαια καθιερωθεί από τις αρχές του 19^{ου} αι. Μόνο στην Αγγλία το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι δεν καταργήθηκε αλλά περιορίστηκε προσωρινά με αντισυνδικαλιστικούς νόμους (combination acts) που καταργήθηκαν το 1824 όταν επιτράπηκαν για πρώτη φορά οι συνδικαλιστικές οργανώσεις.

Το Βελγικό σύστημα δε του 1831 κατοχύρωσε την ελευθερία της ενώσεως (άρθρο 20). Στη Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία αυτή αναγνωρίζεται στο έτος 1848 όπου καταργήθηκαν οι περιορισμοί του και όπως και στο Βελγικό σύνταγμα (πρωτοπόρο στην απελευθέρωση των ενώσεων) απαγορεύτηκαν τα προληπτικά μέσα. Όμως το Σύνταγμα του 1844 της Ελλάδας δεν κατοχύρωνε την ελευθερία αυτή, επηρεασμένο από τη γαλλική εχθρότητα. Ο Ποινικός Νόμος του 1836 (άρθρα 212 – 235) απαγόρευσε τη σύσταση ενώσεων των εταιριών χωρίς διοικητική άδεια και προέβλεπε ποινές κατά των μυστικών σωματείων αν και οι διατάξεις αυτές δεν εφαρμόζονταν αυστηρά.

Για πρώτη φορά το «δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι» κατοχυρώθηκε με το άρθρο 11 του Συντάγματος του 1864 κατά το υπόδειγμα του δανικού συντάγματος του 1849 με εισήγηση του Ν. Σαρίπολου και παρά την έντονη αντίδραση άλλων επιφανών νομικών της Εθνοσυνέλευσης (Καλλιγά, Κυριάκου).

«Οι Έλληνες έχουν τό δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, τηρούντες τούς νόμους του κράτους, οίτινες όμως ουδέποτε δύνανται να υπαγάγωσι το δικαίωμα τουτο εις προηγουμένην της κυβερνήσεως άδειαν». Έτσι καταργήθηκαν σιωπηρά οι διατάξεις του Ποινικού Νόμου. Η αναθεώρηση του 1911 πρόσθεσε την εγγύηση της διαλύσεως «συνεταιρισμού» μόνο με δικαστική απόφαση λόγω παραβάσεως νόμου. Θεσπίστηκε ο

φιλελεύθερος ν. 281/1914 περί σωματείων και ο ν. 2151/1920 περί επαγγελματικών σωματείων. Η Γ' Συνταγματική Συνέλευση (1921 – 22) και οι Γ' και Δ' Αναθεωρητικές Βουλές (1926 – 27, 1946 – 49) ασχολήθηκαν με το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι στους δημοσίους υπαλλήλους. Η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου 1936 διέλυσε υπάρχοντα σωματεία και απαγόρευσε τη σύσταση νέων. Η δυσπιστία του κράτους συνεχίστηκε και μετά την απελευθέρωση.

Από το 1946 ισχύουν οι διατάξεις του αστικού Κώδικα για τα σωματεία και τις ενώσεις προσώπων που αποτελούν τις κύριες εκφράσεις του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι.

Το σύνταγμα του 1952 προέβλεψε νομοθετικούς περιορισμούς του δικαιώματος αυτού για τους δημοσίους υπαλλήλους και υπαλλήλους νομικών προσώπων και οργανισμών δημοσίου δικαίου στους οποίους απαγόρευσε την απεργία (άρθρο 11). Οι γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί τέθηκαν υπό κρατική προστασία. Η δικτατορία της 21^{ης} Απριλίου 1967 θέσπισε το ν.δ. 795/1971 «περί σωματείων και ενώσεων» και το ν.δ. 890/1971 «περί επαγγελματικών σωματείων και ενώσεων» που καταργήθηκαν με το ν.δ. 42/1974 «περί αποκαταστάσεως των συνδικαλιστικών ελευθεριών και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων» και το ν.δ. 111/1972 «περί των φιλανθρωπικών σωματείων» που εξακολουθεί να ισχύει.

Ο ν. 330/1976 «περί επαγγελματικών σωματείων και ενώσεων και διασφαλίσεως της συνδικαλιστικής ελευθερίας», ο οποίος αντικαταστάθηκε με τη σειρά τους από το νόμο 1264/1982 «για τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών

ελευθεριών των εργαζομένων» που υπέστη διάφορες τροποποιήσεις.

Στο ισχύον δίκαιο περί ενώσεων και σωματείων συγκαταλέγονται και οι ν. 50/1931, 1361/1983, 1712/1987, 2725/1999. Ο ν. 5101/1931 «περί ενεργείας εράνων και λαχειοφόρων ή φιλανθρωπικών αγορών» τροποποιήθηκε με το ν. 3672/1957 και με το ν. 2889/2001 (άρθρο 19 § 1).

Ο ν. 1361/1983 «Αγροτικές συνδικαλιστικές οργανώσεις» τροποποιήθηκε με το ν. 2538/1999.

Ο ν. 1712/1987 «Εκσυγχρονισμός των επαγγελματικών οργανώσεων των εμπόρων, βιοτεχνών και λοιπών επαγγελματιών» τροποποιήθηκε με τους ν. 1746/1988, 2081/1992, 2215/1993. Με την αναθεώρηση του 2001 καταργήθηκε η § 4 του Συντάγματος του 1975 που προέβλεπε τη δυνατότητα εισαγωγής περιορισμών στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι των δημοσίων υπαλλήλων κλπ. Ήδη με το ν. 2405/1996 και με το ν. 2683 του Υπαλληλικού Κώδικα του 1999 είχαν προστατευθεί τα δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων (άρθρο 46).

Το άρθρο 266 του ν.δ. 86/1999 «περί δασικού κώδικος» όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 11 του ν. 177/1975.

Ν. 2725/1975 «ερασιτεχνικός επαγγελματικός αθλητισμός».

Ν. 1268/1982 (άρθρο 2 § 3) περί δομής και λειτουργίας των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 79 § 1 του ν. 1566/1985).

Ν. 1756/1988 άρθρο 40 § 7 «Κώδικας οργανισμού δικαστηρίου και κατάστασης κοινωνικών λειτουργών».

Π.Δ. 130/1984 άρθρο 25 § 7 «Κύρωση του Γενικού Κανονισμού υπηρεσίας στο Στρατό».

N. 2405/1996 «Κύρωση της 151 ΔΣΕ για την προστασία του δικαιώματος οργάνωσης και διαδικασίας καθορισμού των όρων απασχόλησης στη δημόσια διοίκηση».

N. 1667/1986 περί αστικών συνεταιρισμών.

Π.Δ. 422/1987 (μητρώο αστικών συνεταιρισμών).

N. 1257/1982 (για την αποκατάσταση της δημοκρατικής λειτουργίας των συνεταιριστικών οργανώσεων).

N. 1541/85 άρθρα 69 και 78 για τις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις.

N. 2169/1993 για τις αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις.

Π.Δ. 93/1987 για τους οικονομικούς συνεταιρισμούς.

ν. 1264/82, ν. 1712/87.

Οι συνεταιριστικές οργανώσεις που πρωτοεμφανίστηκαν στα τέλη του 18^{ου} αι. είχαν μέλη χρηματοδότες, εμπόρους, εργαζόμενους και αγρότες που από κοινού προωθούσαν τον κοινό σκοπό¹.

Η «Κοινή Συντροφιά² και Αδελφότητα» στα Αμπελάκια της Θεσσαλίας (1780 – 1812) ήταν μία από τις προσπάθειες αυτές. Ήταν οργάνωση με οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα με αντικείμενο την παραγωγή και εμπορία κόκκινων νημάτων. Οι δραστηριότητες της επεκτείνονταν στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, στις πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και σε χώρες της Κεντρικής Ευρώπης (Αυστρία, Γερμανία) με εντυπωσιακά αποτελέσματα. Μέλη ήταν και γυναίκες. Είχε ιδρύσει σχολές, βιβλιοθήκες με ελληνικά και ξένα βιβλία, γιατρούς για τα μέλη της, ταμείο για ανάπηρους εργάτες. Παράλληλα βοηθούσε τις σπουδές νέων

¹ Λιακόπουλος Θ: στο ερμηνεία του συντάγματος: Κασσιμάτη – Μαυριά, σελ. 7

² Κιντής Σταύρος «δίκαιο των Συνεταιρισμών», σελ. 5

στο εξωτερικό. Ήταν δημοκρατική οργάνωση με ανοιχτό αριθμό μελών: κεφαλαιούχοι, έμποροι, βαφειάδες, εργάτες και αγρότες που παρήγαγαν την πρώτη ύλη. Τα κέρδη διανεμόνταν στα μέλη με βάση την εργασία που συνεισέφεραν. Η μη τεχνολογική προσαρμογή της, η πτώση της Βιέννης, η έλλειψη κεφαλαίων οδήγησε στη διάλυση της οργάνωσης το 1780. Κατά μία άποψη είναι ο πρώτος συνεταιρισμός του κόσμου. Από τη σύγχρονη έννοια του συνεταιρισμού διαφέρει στο ότι δεν απέβλεπε μόνο στην εξυπηρέτηση ορισμένων αναγκών των μελών της αλλά αφορούσε ολόκληρη τη ζωή τους. Ο συνεταιρισμός, ως ειδική εταιρική οργάνωση, είναι δημιούργημα των νεώτερων χρόνων, (ούτε το γαλλικό εμπορικό δίκαιο δεν περιείχε αντίστοιχες διατάξεις) ως αποτέλεσμα των οικονομικών μεταβολών του 18^{ου} και 19^{ου} αι. στο περιθώριο της οικονομικής ζωής. Τα πρώτα Ελληνικά συντάγματα (19^{ος} αι.) δεν ανέφεραν τους συνεταιρισμούς. Είχε δε τεθεί ζήτημα αν κατά το Ν. 602/15 είχαν την ελευθερία των ενώσεων ιδεολογικού σκοπού. Το Άρθρο 105 συντ. 1952 περιείχε διάταξη για τους συνεταιρισμούς για πολιτικούς (και όχι οικονομικούς) λόγους για να τεθεί τέλος¹ στο διωγμό αυτών από το κράτος.

Η κοινωνική διάσταση του συνεταιρισμού ως μορφή οικονομικής και κοινωνικής αυτοδιαχείρισης προκάλεσε την αντίδραση της κρατικής εξουσίας. Η ελευθερία του οικονομικού συνεταιρισμού κατοχυρώθηκε με το ν. του 1952 (εξασφάλιση της κοινωνικής δικαιοσύνης των συμφερόντων

¹ Λιακόπουλος Θ: στο ερμηνεία του συντάγματος: Κασσιμάτη – Μαυριά, σελ. 9

των πενέστερων και οικονομικώς αδυνάτων τάξεων¹). Ο συνεταιρισμός γεννήθηκε ως οργάνωση καταπολέμησης των ελαττωμάτων του καπιταλιστικού συστήματος, προς καταπολέμηση των ανισοτήτων, της εκμετάλλευσης των αδυνάτων από τους ισχυρούς και προς αντιμετώπιση της άγνοιας που τους εμπόδιζε να προσαρμοστούν στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Ο συνεταιρισμός στη σύγχρονη μορφή του είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας ενός αριθμού διανοουμένων και ανθρωπιστών και των προσώπων που υπέστησαν την επίδραση αυτών.

Στους προδρόμους περιλαμβάνονται: στην Αγγλία² 1. Ο Robert Owen (1771 – 1858) που εφήρμοσε τις κοινωνικές του ιδέες στο δικό του εργοστάσιο, ιδρύοντας έναν καταναλωτικό συνεταιρισμό (για να αγοράζουν οι εργάτες φθηνότερα τα καταναλωτικά αγαθά). Το σύστημα του συνίστατο στη δημιουργία συνεταιριστικών κοινοτήτων (κατά μέσο όρο από 1800 άτομα) στις οποίες τα μέσα παραγωγής θα ήταν κοινά. Οι ιδέες του, αν και οι κοινότητες του απέτυχαν, έστρεψαν την ανθρώπινη σκέψη προς τη συνεταιριστική λύση του κοινωνικού προβλήματος.

2. Ο Κινγκ (1786 – 1865), επηρεασμένος από τις ιδέες του Owen ίδρυσε καταναλωτικό συνεταιρισμό στο Μπράιτον το 1827. Οι συνεταιρισμοί κατ' αυτόν επιδιώκοντας την άνοδο του πνευματικού και ηθικού επιπέδου και της ευφυΐας, έπρεπε να είναι εθελοντικοί, ουδέτεροι θρησκευτικά και πολιτικά.

Στη Γαλλία: 1. Ο Φουριέ (1772 – 1837) με το σύστημα της «συνεταιριστικής αρμονίας» που στηρίζεται στη δημιουργία

¹ Εφημερίς των συζητήσεων της βουλής – 124^η συνεδρία - 11 Αυγούστου 1948, ομιλητής Δ. Σφαέλλος, σ. 369 – 70

² Κιντής Σταύρος: Δίκαιο συνεταιρισμών, σελ. 11

οικονομικών μονάδων (γεωργικών ή οικιακών), τις φάλαγγες ανάλογα με τα «πάθη» και τις κλίσεις των ανθρώπων με την αλλαγή των κοινωνικών θεσμών, χωρίς εξαναγκασμό. Το 1835 ιδρύεται ο καταναλωτικός συνεταιρισμός «Αληθινό Κοινωνικό Εμπόριο» στη Λυών.

2. Μπυσσέ (1796 – 1865) με τους συνεταιρισμούς παραγωγής.

3. Ο Μπλαν (1813 – 1882). Κατ' αυτόν οι παραγωγικοί συνεταιρισμοί έπρεπε να ιδρυθούν με κρατικά κεφάλαια, αυτοδιοικούμενοι, στηριζόμενοι στην αυτοβοήθεια.

Στη Γερμανία: 1. Χούμπερ (1800 – 1869)¹ με πίστη στη συμβολή των συνεταιρισμών στη βελτίωση της οικονομικής θέσης των μελών και στην άνοδο του πνευματικού και ηθικού επιπέδου τους.

2. Λασσάλ (1825 – 1884) με πίστη στους εργατικούς συνεταιρισμούς παραγωγής υποστηριζόμενους από το κράτος οικονομικά και αυτοδιοικούμενοι με σκοπό την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους.

3. Σούλτσε (1808 – 1883): Κατ' αυτόν οι συνεταιρισμοί πρέπει να στηρίζονται στις αρχές της αυτοβοήθειας, αυτοδιοίκησης, αυτοευθύνης χωρίς κρατική βοήθεια, η οποία οδηγεί αναπόφευκτα στον κρατικό έλεγχο.

4. Ράιφαϊζεν (1818 – 1888): πρωτεργάτης των αγροτικών συνεταιρισμών στηρίχθηκε στην αρχή της αυτοβοήθειας και αλληλοβοήθειας ιδρύοντας αγροτικούς πιστωτικούς συνεταιρισμούς.

Βάσει των ιδεών αυτών συστήθηκαν οι πρώτοι συνεταιρισμοί σύγχρονης μορφής: Στην Αγγλία το 1848:

¹ Κινητής Στάυρος: δίκαιο των Συνεταιρισμών σελ. 13 – 14

καταναλωτικός συνεταιρισμός (Δίκαιοι σκαπανείς του Rochdale) από 28 υφαντουργούς στην πόλη Rochdale επηρεασμένους από τους Όουεν και Κινγκ (πρώτος στον κόσμο). Στη Γερμανία το 1849 ιδρύονται οι 2 πρώτοι αστικοί συνεταιρισμοί από τον Sculze και ο πρώτος αγροτικός από τον Raiffeisen, (πιστωτικός). Στη Γαλλία το 1835 (Λυών) ιδρύεται καταναλωτικός συνεταιρισμός «Αληθινό και Κοινωνικό Εμπόριο». Το 1839, συνεταιρισμός κατασκευαστών κοσμημάτων από τον Μπυσσέ (Γαλλία). Το 1848 εργατικοί συνεταιρισμοί παραγωγής με βάση το σχέδιο Λουί Μπλαν (Γαλλία) με κρατική επιχορήγηση. Το 1870 στην Αθήνα η «Εταιρεία εργατικού λάου», η Αυτοβοήθεια στο πρότυπο Rochdale (καταναλωτική).

Το 1900 στον Αλμυρό Θεσσαλίας¹, γεωργικός συνεταιρισμός, πρότυπο των υπολοίπων γεωργικών. Η ελληνική συνεταιριστική κίνηση συνεχίζεται με γοργό ρυθμό μετά το 1915 με την ψήφιση του πρώτου ελληνικού νόμου περί συνεταιρισμών (ν. 602/1915).

Υποκείμενα – σκοπός – νομιμότητα

Το άρθρο 12, § 1 αναγνωρίζει το δικαίωμα των ατόμων να δρουν συλλογικά και μάλιστα με συστηματικούς και διαρκείς δεσμούς. Υποκείμενα δικαίου είναι όχι μόνο τα άτομα αλλά και οι ενώσεις προσώπων που μπορούν να αποκτήσουν νομική προσωπικότητα (σωματεία). Από το άρθρο 12 § 1 συνάγεται και η ικανότητα δικαίου και διαδικαστική ικανότητα του νομικού προσώπου και της ενώσεως προσώπων (χωρίς νομική

¹ Κλήμη: Οι συνεταιρισμοί στην Ελλάδα, σελ 179.

προσωπικότητα με εξαίρεση τις έννομες σχέσεις που προϋποθέτουν ιδιότητες φυσικών προσώπων), (άρθρο 62 ΑΚ).

Άρθρο 61 ΑΚ: Νομικά πρόσωπα γενικά: Ένωση προσώπων για την επιδίωξη ορισμένου σκοπού, καθώς επίσης σύνολο περιουσίας που έχει ταχθεί στην εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού, μπορούν να αποκτήσουν προσωπικότητα (νομικό πρόσωπο) αν τηρηθούν οι όροι που αναγράφει ο νόμος.

Άρθρο 62 ΑΚ: Έκταση ικανότητας: Η ικανότητα του νομικού προσώπου δεν εκτείνεται σε έννομες σχέσεις που προϋποθέτουν ιδιότητες φυσικού προσώπου.

Κατά το άρθρο 78 ΑΚ, Σωματείο είναι ένωση προσώπων που επιδιώκει σκοπό μη κερδοσκοπικό, αποκτά προσωπικότητα όταν εγγραφεί σε ειδικά δημόσια βιβλία που τηρείται στο πρωτοδικείο της έδρας του. Για να συσταθεί χρειάζονται 20 τουλάχιστον πρόσωπα. Ένωση προσώπων χωρίς νομική προσωπικότητα δεν είναι σωματείο αλλά απλή ένωση. Όμως, απολαμβάνει και αυτή την ίδια συνταγματική προστασία. Την προστασία αυτή δεν την απολαμβάνει το ίδρυμα¹. Γι' αυτό αποτελεί ανεπίτρεπτη περικοπή της ελευθερίας σωματείου, η νομοθετική επιβολή υποχρέωσης προς διεξαγωγή ορισμένων δραστηριοτήτων μέσω ιδρύματος που πρέπει να ιδρύεται προς το σκοπό αυτό².

Οι σκοποί μπορεί να είναι πολιτικοί, επιστημονικοί, καλλιτεχνικοί, μορφωτικοί, εκπαιδευτικοί, επαγγελματικοί,

¹ Σαρίπολος Ν. Γ' σελ. 197

² ΣΤΕ 334/75 Ολ. ΤΟΣ 1976, 351 (353)

αθλητικοί και γενικά οποιοσδήποτε σκοπός εκτός από την επιδίωξη κέρδους¹.

Η τελευταία αυτή αρνητική προϋπόθεση τέθηκε *expressis – verbis* στο ισχύον Σύνταγμα. Και από τα προηγούμενα ελληνικά συντάγματα που δεν περιείχαν τη ρήτρα του μη κερδοσκοπικού σκοπού γινόταν ομόφωνα δεκτό ότι η προστασία του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι κάλυπτε μόνο τις μη κερδοσκοπικές ενώσεις. Η αρνητική προϋπόθεση του μη κερδοσκοπικού σκοπού δε σημαίνει ότι η υπό ευρεία έννοια ένωση δε δικαιούται π.χ. να συστήσει ανώνυμη ασφαλιστική εταιρεία, εξ ορισμού εμπορική, ή να συμμετάσχει σε ήδη υπάρχουσα. Το άρθρο 5 Συντ. (οικονομική ελευθερία) κατοχυρώνει τις κερδοσκοπικές αυτές ενώσεις. Τέτοιες ενώσεις είναι οι αστικές εταιρείες, οι εμπορικές εταιρείες και οι συνεταιρισμοί ((Άρθρο 12 § 5).

Άρθρο 12 § 5

Οι γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί κάθε είδους αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τους όρους του νόμου και του καταστατικού τους και προστατεύονται και εποπτεύονται από το κράτος που είναι υποχρεωμένο να μεριμνά για την ανάπτυξή τους.

Προκειμένου περί σωματείων η νομιμότητα του σκοπού τους ελέγχεται προληπτικά κατά το ιδρυτικό στάδιο και επομένως μπορεί να μην επιτραπεί η ίδρυσή τους αν ο σκοπός τους είναι παράνομος ή δεν έχουν τηρηθεί οι ουσιαστικές και διαδικαστικές προϋποθέσεις που προβλέπει ο Αστικός

¹ Με εξαίρεση τις ερανικές επιτροπές των οποίων ο σκοπός είναι προσδιορισμένος εκ του νόμου (συλλογή χρημάτων με εράνους, γιορτές ή χάριν δημοσίου – κοινωφελούς σκοπού)

Κώδικας. Το ίδιο ισχύει και για τις ερανικές επιτροπές. Προκειμένου περί άλλων ενώσεων προληπτικός έλεγχος της νομιμότητας του σκοπού δεν προβλέπεται.

Σύμφωνα με το άρθρο 100 ΑΚ, για να μεταβληθεί ο σκοπός του σωματείου πρέπει να συναινέσουν όλα τα μέλη (οι απόντες συναινούν εγγράφως). Ο μη κερδοσκοπικός σκοπός¹ αφορά τις ενώσεις και τα σωματεία παρά την πιθανή εντύπωση που δημιουργεί το κείμενο του άρθρου 12 στη δημοτική. Ο σκοπός του σωματείου δεν μπορεί να αντίκειται στο νόμο ή στα χρηστά ήθη² (Άρθρα 174, 178 ΑΚ).

Ως προς τις ενώσεις με επαγγελματικό και συνδικαλιστικό σκοπό, ο σκοπός τους είναι μεν οικονομικός (αφού αναφέρεται στην προαγωγή των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους, όμως αφού δεν αποβλέπει σε δραστηριότητες προς πορισμό κέρδους ή προς διανομή κερδών τα μέλη τους) αλλά δεν είναι κερδοσκοπικός. Άλλωστε οι περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν οικονομικό χαρακτήρα.

Αυτό δικαιολογεί και το γιατί οι αστικές εταιρείες εμπίπτουν, εφόσον δεν είναι κερδοσκοπικές, στο άρθρο 12 του Συντάγματος, το οποίο αναφέρει ρητά ότι προστατεύει μόνο (άρθρο 12 § 1 – 3) τις μη κερδοσκοπικές ενώσεις και σωματεία, εν αντιθέσει με τις διεθνείς διακηρύξεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τα ξένα συντάγματα. Οι λέξεις αυτές αν και νέες στο σύνταγμα δεν μεταβάλλουν την έννομη τάξη. Η έννοια άλλωστε του σωματείου είναι σύμφωνη με το

¹ Σπυρόπουλος : Στο Ερμηνεία του Συντάγματος «Κασιμάτη – Μαυριά»

² Άρθρο 174 ΑΚ: δικαιοπραξία που αντιβαίνει σε απαγορευτική διάταξη του νόμου, αν δεν συνάγεται κάτι άλλο, είναι άκυρη. Άρθρο 178 ΑΚ: Δικαιοπραξία που αντιβαίνει στα χρηστά ήθη είναι άκυρη.

νόμο 281/1914¹ «περί σωματείων, όσο και κατά τον Αστικό Κώδικα. Η νομολογία δημιούργησε προβληματισμό γύρω από το ζήτημα της ελευθερίας του σκοπού των ενώσεων: π.χ. στην απόφαση² σχετικά με την προστασία του Αμβρακικού από ρύπανση κλπ και την ανάπτυξη και αξιοποίησή του, ως σκοπός σωματείου, το δικαστήριο δέχτηκε ότι αυτό αντίκειται στο νόμο. (Η προστασία του περιβάλλοντος ως σκοπός σωματείου αντίκειται στο άρθρο 24 συντάγματος που την καθιστά αντικείμενο ιδιαίτερης κρατικής μέριμνας, διότι με τον τρόπο αυτό υποκαθίσταται το ελληνικό δημόσιο στη σφαίρα εξουσίας της διοικήσεως προς ρύθμιση της κοινής χρήσεως των υδάτων κλπ).

Άλλη απόφαση³ δέχτηκε ότι η προάσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας και η υπεράσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, ως σκοπός του σωματείου μπορεί να αποτελέσει σκοπό σωματείου (αν και εμπίπτουν στη σφαίρα ευθύνης του κράτους) χωρίς να αντίκειται στη δημόσια τάξη. Η ελευθερία καθορισμού του σκοπού περιλαμβάνει την επιλογή του αλλά και την αποτροπή της κρατικής εξουσίας από τη διαμόρφωσή του. Παράλληλα, η ελευθερία ενώσεως δεν περιλαμβάνει το δικαίωμα συστάσεως ενώσεως που θέτει ή επιδιώκει στην πράξη σκοπούς αντίθετους προς τους νόμους (διάπραξη αξιόποινων πράξεων). Ενώσεις τέτοιες αποτελούν συμμορία αν αποβλέπουν στην τέλεση κακουργημάτων π.χ. παραχάραξη, πλαστογραφία, ψευδής βεβαίωση, νόθευση, εμπρησμός, εμπρησμός σε δάση, πλημμύρα, έκρηξη, πρόκληση

¹ Σωματεία λογίζονται σύλλογοι ή ενώσεις φυσικών προσώπων άτινα συγκεντρούσι κατά τρόπον διαρκή τας γνώσεις ή ενέργειας αυτών χωρίς να αφορώσιν εις κερδοσκοπίαν.

² Πρ. Πρεβ. 4/1978, ΝΟΒ, 26 (1978), σελ. 771

³ Πρ. Ιωάνν. 15/1986 – Αρμ. (1968), σελ. 671

ναυαγίου, δηλητηρίαση πηγών και τροφίμων, πορνογραφία, ασέλγεια, σωματεμπορία, κλοπή, υπεξαίρεση, ληστεία, εκβίαση, απάτη, τοκογλυφία, βαριά σωματική βλάβη, ανθρωποκτονία με πρόθεση, εμπόριο δούλων, απαγωγή κλπ. (Σύμφωνα με το άρθρο 187 Π.Κ. τιμωρείται με κάθειρξη 10 ετών όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε διαρκή ομάδα από 3 ή περισσότερα πρόσωπα και επιδιώκει τη διάπραξη παρόμοιων κακουργημάτων. Επίσης, όποιος συμμετέχει σε σωματείο του οποίου οι σκοποί αντιβαίνουν σε ποινικές διατάξεις τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι 3 ετών¹. Ένα τέτοιο σωματείο δεν κατοχυρώνεται από το άρθρο 12 §1 Συντ. που υπάγει την ελευθερία ενώσεως στην τήρηση των νόμων. Ορισμένα ξένα συντάγματα επιτρέπουν μόνο τη σύσταση ενώσεων που έχουν σκοπούς θεμιτούς κατά τους νόμους εν γένει ή μη αντιτιθέμενους στους ποινικούς νόμους ή στη συνταγματική τάξη (όπως το γερμανικό σύνταγμα (άρθρο 9), το ιταλικό (άρθρο 18), το πορτογαλικό (άρθρο 46) που απαγορεύει τις ενώσεις που εκπροσωπούν την ιδεολογία του φασισμού). Το δεδομένο της ισχυρής τάξης ποινικοποιήσεως που διακατέχει τον Έλληνα νομοθέτη και του χαρακτήρα των αξιόποινων πράξεων² που αποτελούν ιδιαίτερα επίμεμπτες μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς, ισχυροποιούν την προϋπόθεση του χαρακτήρα του σκοπού των ενώσεων και σωματείων που επιτρέπει και την εγγραφή του σωματείου στο βιβλίο των σωματείων³.

¹ Άρθρο 187 Π.Κ.: Συμμετοχή σε αθέμιτο σωματείο

² Αντίθετα με το *jus cogens*

³ Άρθρο 81 ΑΚ: αν συντρέχουν οι νόμιμοι όροι το πρωτοδικείο δέχεται την αίτηση και διατάζει 1. Να δημοσιευτεί στον τύπο περίληψη του καταστατικού με τα ουσιώδη στοιχεία του, 2. Να εγγραφεί το σωματείο στο βιβλίο των σωματείων. Η εγγραφή αυτή περιλαμβάνει το όνομα και την έδρα του σωματείου, τη χρονολογία του καταστατικού,

Η νομιμότητα των σκοπών δεν είναι εννοιολογικό στοιχείο μιας ενώσεως ή ενός σωματείου, γεγονός που οδηγεί βάσει των §2 και 3 του άρθρου 12 στη διάλυση αυτών σε αντίθετη περίπτωση.

Όταν ζητείται η απόκτηση νομικής προσωπικότητας, ο καθορισμός στο καταστατικό παράνομου σκοπού συνεπάγεται και την απόρριψη αιτήσεως εγγραφής του σωματείου αυτόματα και όχι κατ' άσκηση διακριτικής ευχέρειας του δικαστηρίου. Η απλή ένωση προσώπων όμως δεν εξαρτάται από την απόκτηση νομικής προσωπικότητας. Η παρανομία, έστω και εκ των υστέρων του σκοπού ενός σωματείου, δεν αίρει αυτομάτως την ένωση (ή το σωματείο) αλλά αποτελεί απλώς λόγο διαλύσεως που δεν μπορεί να διενεργηθεί παρά μόνο με δικαστική απόφαση¹, δηλαδή όχι με νόμο ή διοικητική πράξη. Επίσης σε περίπτωση παράβασης ουσιώδους διατάξεως του καταστατικού της ενώσεως ή του σωματείου. [Σύμφωνα με το άρθρο 105 ΑΚ με απόφαση του πρωτοδικείου διαλύει το σωματείο αν το ζητήσει η διοίκησή του, το 1/5 των μελών του, δυσκολία ανάδειξης της διοικήσεώς του, αν έχει εγκαταλειφθεί ο σκοπός του ή αλλάζει και αν ακολουθεί σκοπό αντίθετο του καθορισμού του καταστατικού ή αν ο σκοπός ή η λειτουργία του έχουν καταστεί παράνομος ή αντίθετος προς τη Δημόσια ΤΑΞΗ].

Βάσει του άρθρου 12, παρ. 3 συντ., με δικαστική απόφαση μπορεί να διαλυθεί και ένωση που δεν αποτελεί σωματείο με ανάλογη εφαρμογή της παρ. 2 για τη διάλυση σωματείου. Η ανάλογη εφαρμογή πρέπει να θεωρηθεί ότι επεκτείνεται και

τα μέλη της διοικήσεως και τους όρους που την περιορίζουν. Το καταστατικό βεβαιώνεται από τον πρόεδρο του δικαστηρίου και κατατίθεται στο αρχείο του.

¹ Δαγτόγλου, σελ. 875: Συντ. Δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα.

στο άρθρο 105 ΑΚ κατά παρέκκλιση της διατάξεως του άρθρου 107 ΑΚ που παραπέμπει στις περί εταιρειών διατάξεις. Κατά το συμβούλιο της Επικρατείας¹, η αναγωγή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου με κοινωφελή σκοπό (ασφαλιστικό ταμείο) σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την κατάργηση ή τον περιορισμό της αυτοτέλειας και αυτενέργειας στη διοίκηση του, διότι εφόσον το σωματείο είναι ιδιωτικού δικαίου, αυτό θα αντέκειτο στο άρθρο 11 συντ. 1864/1911. Στο άρθρο 12 δεν υπάγονται εκτός των αστικών, οι εμπορικές, προσωπικές ή κεφαλαιούχες (ΟΕ, ΕΕ, ΑΕ, ΕΠΕ, κλπ). Αυτές προστατεύονται με τη γενική² διάταξη του άρθρου 5 § 1 και τη διάταξη του άρθρου³ 106 παρ. 2, επειδή η ίδρυση και η λειτουργία τους αποτελεί βασική μορφή εμφάνισης οικονομικής πρωτοβουλίας⁴.

Μορφές ενώσεων – σωματείων (τύποι)

Οι κερδοσκοπικές ενώσεις περιλαμβάνονται στην κατοχύρωση της ελευθερίας ενώσεως, στις διεθνείς διακηρύξεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου που δεν περιορίζονται στις μη κερδοσκοπικές ενώσεις.

Οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί και οικοδομικοί οργανισμοί είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (εν αντιθέσει προς τους υπολοίπους συνεταιρισμούς και τις εταιρείες) και ως εκ

¹ 317, 318, 1072/4, 1466/48 Ολ.

² Άρθρο 5 συντάγματος, παρ. 1: Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματά των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

³ Άρθρο 106, παρ. 2 Συντάγμ.: Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας.

⁴ Δημητρακόπουλος Ανδρέας: συνταγματικά δικαιώματα; Ειδικό μέρος, σελ. 221

τούτου δεν υπάγονται στο άρθρο 12 παρ. 1 - 3¹. Το ίδιο ισχύει και για τους αναγκαστικούς συνεταιρισμούς της παρ. 6 του άρθρου 12 Συντ. που συνιστώνται όχι με ιδιωτική βούληση αλλά με το νόμο.

Άρθρο 12, παρ. 6

Επιτρέπεται η σύσταση με νόμο αναγκαστικών συνεταιρισμών που αποβλέπουν στην εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφέλειας ή δημοσίου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμετάλλευσης γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής, εφόσον πάντως εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση αυτών που συμμετέχουν.

Η νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς διακρίνει όπως και το προηγούμενο άρθρο του Συντάγματος τους εκούσιους² και αναγκαστικούς συνεταιρισμούς, ενώ η πρώτη νομοθεσία (Ν 602/15) οργάνωσε έναν τύπο συνεταιρισμού, τον αστικό. Οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί εμφανίστηκαν στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1920 (ν.δ. 15.2.1923) για την αποκατάσταση ακτημόνων καλλιεργητών. Ο θεσμός επεκτάθηκε και σε άλλους τομείς της οικονομίας. Μέχρι το 1952 το κράτος χωρίς συνταγματική πρόβλεψη παρενέβαινε στη συνεταιριστική οικονομική ζωή με τους αναγκαστικούς συνεταιρισμούς. Η παρ. 6 του άρθρου 12 δείχνει τη δυσπιστία της εξουσίας απέναντι στη συλλογική οργάνωση. Ο Ν 602/15 άλλωστε είχε δημιουργήσει την αφορμή της πολιτικής (και όχι μόνο της οικονομικής) αμφισβήτησης, όπως άλλωστε και η συλλογική οργάνωση ιδεολογικών επιδιώξεων (σωματείων).

¹ Οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί ρυθμίστηκαν με το π.δ. 17/84. Πριν αυτού καλύπτονταν από το Ν. 602/15. Ήδη διέπονται από το π.δ. 93/87.

² Εκούσιοι είναι οι αστικοί, αγροτικοί και οικοδομικοί συνεταιρισμοί

Στο Σύνταγμα 1975/1986 χαρακτηριστικό είναι η κατοχύρωση της αρχής της αυτοδιοίκησης των συνεταιρισμών και της ίσης μεταχείρισης των συνεταίρων κατά τη σύστασή τους¹.

Το συνταγματικό δικαίωμα της οικονομικής ελευθερίας², της ιδιοκτησίας και γενικότερα της αρχής της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης, ένας σταθερός ιδεολογικός προσανατολισμός των συνταγματικών κειμένων της χώρας με παραχωρήσεις προς την αρχή του κοινωνικού κράτους, έθεσε σε περιορισμό την αρνητική πολιτική του κράτους που στόχευε στη διαμέσου των αναγκαστικών συνεταιρισμών εξυπηρέτηση των γενικότερων συμφερόντων.

Η σύσταση με νόμο «αναγκαστικού συνεταιρισμού»³ κατά το άρθρο 12 § 5 δεν μπορεί να έχει ως συνέπεια την απαγόρευση παράλληλης συστάσεως εκούσιων ενώσεων. Το ίδιο ισχύει και όταν ένωση ιδιωτικού δικαίου μετατρέπεται σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου με υποχρεωτική συμμετοχή π.χ. αυτών που ανήκουν σε ένα ορισμένο επάγγελμα. Και αυτός ο αναγκαστικός συνεταιρισμός δεν αποκλείει την ίδρυση και λειτουργία ιδιωτικών ενώσεων των οποίων τα μέλη⁴ δεν απαλλάσσονται από την κατά νόμο υποχρέωση να είναι μέλη του επαγγελματικού συλλόγου που λειτουργεί ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. Το Σύνταγμα απαιτεί τυπικό νόμο για τη σύσταση αναγκαστικού συνεταιρισμού. Η συγκεκριμενοποίηση του σκοπού αυτού θα ορίζεται από τον

¹ Πρακτικά συνεδριάσεων Βουλής επί συζητήσεων, Σ. 1975, σελ. 552

² Λιακόπουλος Θ. στο Ερμηνεία Συντ. – Κασσιμάτη – Μαυριά, σελ. 11

³ Άρθρο 12, παρ. 5: Οι γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί κάθε είδους αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τους όρους του νόμου και του καταστατικού τους και προστατεύονται και εποπτεύονται από το Κράτος που είναι υποχρεωμένο να μεριμνά για την ανάπτυξή τους

⁴ Δαγτόγλου Π.Δ. : Συνταγματικό Δίκαιο: ατομικά δικαιώματα, σελ. 871

ίδιο τον ιδρυτικό νόμο που θα πρέπει να είναι ευρύτερος σκοπός δημόσιας ωφέλειας ή κοινής εκμετάλλευσης.

Τόσο η ίδρυση όσο και η είσοδος ή η συμμετοχή και παραμονή στον συνεταιρισμό του είδους αυτού έχουν αναγκαστικό χαρακτήρα. Η εξασφάλιση της αρχής της ισότητας είναι βασική προϋπόθεση για την ίδρυση και λειτουργία του. Αγροτικός συνεταιρισμός είναι εκούσια ένωση αγροτών με σκοπό την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη με την ισότιμη συνεργασία και την αμοιβαία βοήθεια των μελών μέσα σε κοινή επιχείρηση¹. Διέπονται από τις διατάξεις του Ν 1541/1985 αρ. 1, το ν. 2169/1993 (Αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις, άρθρο 1). 1257/1982 (δημοκρατική λειτουργία συνεταιριστικών οργανώσεων).

Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί ρυθμίστηκαν για πρώτη φορά (ειδικά) με το Ν. 92/79 που έχει αντικατασταθεί από το Ν. 2169/1993. [Ο πρώτος γεωργικός συνεταιρισμός ιδρύθηκε² στον Αλμυρό Θεσσαλίας αποτελώντας και το πρότυπο των γεωργικών συνεταιρισμών που ιδρύθηκαν στη συνέχεια μέχρι το 1914 και το Ν. 602/1915.] Η κατάργηση της φεουδαρχίας και των συντεχνιών απελευθέρωσε τον αγροτικό πληθυσμό από την εκμετάλλευση των μεγαλοϊδιοκτητών της γης, δεν έλυσε όμως το κοινωνικό πρόβλημα (την αθλιότητα που δημιούργησε η ανάγκη προσαρμογής στις νέες συνθήκες, στο νέο οικονομικό σύστημα και η έλλειψη προστασίας των μεγαλοϊδιοκτητών γης και των συντεχνιών)³. Η συνεταιριστική

¹ Δημητρόπουλος Ανδρ.: Συνταγματικό Δίκαιο, Συνταγματικά δικαιώματα, σελ. 238

² Κιντής Σταύρος: Δίκαιο Συνεταιρισμών, σελ. 4

³ Στις Συζητήσεις της Δ' Αναθεωρητικής Βουλής επισημάνθηκε η ανάγκη εξασφάλισης καθολικής συμμετοχής σε αναγκαστικούς συνεταιρισμούς κατηγοριών του αγροτικού

θεωρία είδε τη λύση του προβλήματος των οικονομικά αδύναμων στη συνεταιριστική οργάνωση, στη δύναμη που δημιουργείται με τη συνεργασία στο συνεταιρισμό και με την αλληλέγγυο ευθύνη των μελών του. Από το γενικό δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι ο συντακτικός νομοθέτης έχει αποχωρίσει και με ειδικές διατάξεις ρυθμίζει ορισμένες ειδικότερες μορφές της γενικότερης συνεταιριστικής ελευθερίας. Το άρθρο 12 συντρέχει τότε μόνο συμπληρωματικά. Ιδιαίτερα ρυθμίζεται η ελευθερία ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα¹ με το άρθρο 29 Συντ.

Έλληνες πολίτες που έχουν εκλογικό δικαίωμα μπορούν ελεύθερα να ιδρύουν και να συμμετέχουν σε πολιτικά κόμματα που η οργάνωση και η δράση τους οφείλει να εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Πολίτες που δεν απέκτησαν ακόμη το δικαίωμα να εκλέγουν μπορούν να συμμετέχουν στα τμήματα των νέων κομμάτων.

Πολιτικές όμως ενώσεις² (όπως ενώσεις πολιτικών προβλημάτων, πολιτικές εταιρείες, πολιτικές λέσχες κλπ) που δε συνιστούν πολιτικά κόμματα υπάγονται και προστατεύονται από το άρθρο 12. Η ελευθερία των κομμάτων είναι ευρύτερη από την ελευθερία των ενώσεων³. Η κρατική εποπτεία είναι πολύ πιο περιορισμένη απ' ό,τι στις ενώσεις. Η ίδρυση ενός πολιτικού κόμματος δε μπορεί να υπαχθεί σε κανένα

πληθυσμού προκειμένου να μην υφίσταται διαφοροποίηση ως προς τα βάρη που έφεραν οι συνεταιρισμένοι και μη συνεταιρισμένοι – Εφημερίς Συζητήσεων Βουλής, συνεδρίαση 117^η της 4^{ης} Αυγούστου 1948, σελ. 253

¹ Πολιτικά κόμματα είναι οι διαρκείς ενώσεις προσώπων που επιδιώκουν με τη συμμετοχή τους στις βουλευτικές εκλογές να επηρεάσουν τη Βουλή και να συμμετάσχουν στη κυβέρνηση. Δαγτόγλου «Συνταγματικό δίκαιο», σελ. 864

² Δημητρόπουλος Ανδρ. Συνταγματικά Δικαιώματα, σελ. 221

³ Γ. Δρόσος: Η νομική θέση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα, 1982, σελ. 179

προληπτικό μέτρο και όχι απλώς σε προηγούμενη άδεια, όπως οι ενώσεις.

Το άρθρο 29, παρ. 3 (αναθεώρηση 2001) περιορίζει την πολιτική δραστηριότητα των δημοσίων υπαλλήλων κατά την άσκηση των καθηκόντων τους αλλά διατηρεί την απόλυτη απαγόρευση των εκδηλώσεων υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος από τους δικαστικούς, στρατιωτικούς και αστυνομικούς. Η οικονομική ενίσχυση των κομμάτων κατοχυρώνεται να γίνονται από το κράτος και εξουσιοδοτείται ο νομοθέτης να ορίσει τις εκλογικές τους δαπάνες καθώς και τις δαπάνες των υποψηφίων βουλευτών. Τα πολιτικά κόμματα, αν και δεν είναι κρατικές οργανώσεις, είναι στοιχεία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και έχοντας έτσι κεντρικό ρόλο στην πολιτική ζωή έχουν και ειδικές υποχρεώσεις και προνόμια που δεν έχουν οι άλλες ενώσεις. Ο οργανωτικός, οικονομικός κλπ σύνδεσμος μιας νομικά αυτοτελούς ενώσεως προς ένα πολιτικό κόμμα δεν επηρεάζει την ιδιότητα της ως ενώσεως (π.χ. ενώσεις φίλων ενός συγκεκριμένου πολιτικού κόμματος) και υπάγεται στο άρθρο 12. Η ελευθερία ιδρύσεως συνδικαλιστικής οργανώσεως και συμμετοχής σ' αυτήν καθώς και η λειτουργία της (συνδικαλιστική ελευθερία) κατοχυρώνεται από το άρθρο 23 Σ.

«Το Κράτος λαμβάνει τα προσήκοντα μέτρα για τη διασφάλιση της συνδικαλιστικής ελευθερίας και την ανεμπόδιστη άσκηση των συναφών μ' αυτήν δικαιωμάτων εναντίον κάθε προσβολής τους, μέσα στο όρια του νόμου».

Συνδικαλιστικές οργανώσεις (συνδικάτα) είναι ενώσεις που αποσκοπούν στην προάσπιση των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους και στη βελτίωση των όρων και

της αμοιβής της εργασίας (ενώσεις εργοδοτών και ενώσεις εργαζομένων). Με το άρθρο 89, παρ. 5 ρυθμίζεται ο συνδικαλισμός στις ενώσεις δικαστών (επιτρέπεται η συγκρότηση ένωσης δικαστικών λειτουργών όπως ο νόμος ορίζει). Στην πραγματικότητα αποτελεί περιορισμό της συνδικαλιστικής ελευθερίας, όπως και η παρ. 4 του άρθρου 12 για τους δημόσιους υπαλλήλους.

Με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 καταργήθηκε η παρ. 4 του άρθρου 12 που προέβλεπε τη δυνατότητα επιβολής περιορισμών στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι των δημοσίων υπαλλήλων, υπαλλήλων ΟΤΑ, των άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου και των δημοσίων επιχειρήσεων. Όμως, αυτό το δικαίωμα αναγνωριζόταν και πριν το 2001 χωρίς περιορισμούς σε επίπεδο κοινής νομοθεσίας με τις διατάξεις του άρθρου 1 Ε.Π. Κ. 30 του ν. 1264/1982 (για τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού κινήματος, του άρθρου 1 του ν. 2265/1994 για τους αστυνομικούς υπαλλήλους και αρ. 46 § 2 του ν. 2683 υπαλληλικού κώδικα, 151 Διεθνή σύμβαση Εργασίας που κυρώθηκε με το ν. 2405/1996 (για την προστασία του δικαιώματος οργάνωσης και τις διαδικασίες καθορισμού των όρων απασχόλησης στη δημόσια διοίκηση).

Το άρθρο 12 δεν εφαρμόζεται ούτε στις ενώσεις αθλητικών σωματείων που διέπονται από το άρθρο 16 § 9 ν.π.

Ο αθλητισμός τελεί υπό την προστασία και την ανώτατη εποπτεία του Κράτους. Το κράτος επιχορηγεί και ελέγχει τις ενώσεις των αθλητικών σωματείων κάθε είδους όπως ο νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει επίσης τη διάθεση των ενισχύσεων που παρέχονται κάθε φορά στις επιχορηγούμενες ενώσεις σύμφωνα με τον προορισμό τους.

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του ν. 2725/1999 (περί ερασιτεχνικού και επαγγελματικού αθλητισμού κ. α. διατάξεων), αθλητικό σωματείο είναι η, κατά τας διατάξεις του άρθρου 78 και επόμενα Α.Κ., ένωση φυσικών προσώπων που έχει ως κύριο σκοπό τη συστηματική καλλιέργεια και την ανάπτυξη των δυνατοτήτων των αθλητών της για τη συμμετοχή τους σε αθλητικούς αγώνες.

Αθλητική ένωση είναι η τοπική οργάνωση αθλητικών σωματείων (νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου) που καλλιεργούν το ίδιο άθλημα ή κλάδο άθλησης με σκοπό την υποβοήθηση και την ανάπτυξή του στα γεωγραφικά όρια λειτουργίας της μέσα στο πλαίσιο που προσδιορίζεται από τους ειδικούς κανονισμούς της οικείας αθλητικής ομοσπονδίας και λειτουργεί με τις διατάξεις του άρθρου 78 και επόμενα του Αστικού Κώδικα. Συγκροτείται δε από σωματεία του οικείου κλάδου άθλησης που έχουν την έδρα τους στον ίδιο νομό¹. Στο άρθρο 16, παρ. 9 υπάγονται μόνο οι ενώσεις αθλητικών σωματείων και όχι π.χ. οι ενώσεις αθλητικών (ποδοσφαιρικών) ανωνύμων που λόγω του εξ ορισμού κερδοσκοπικού τους χαρακτήρα δεν υπάγονται στο άρθρο 12 αλλά στο άρθρο 5, παρ. 1.

Η κρατική ενίσχυση των ενώσεων των αθλητικών σωματείων² συνδέεται με ένα καθεστώς διαφορετικού

¹ Άρθρα 10, 11 ν. 2725/1999

² Άλλοι σχετικοί νόμοι

ΑνφΠολ 12794/2000: Εγγραφή ομογενών και αλλοδαπών αθλητών στα ελληνικά ερασιτεχνικά σωματεία καλαθοσφαίρισης Ν. 1958/1991: Τμήματα αμειβομένων αθλητών – Αθλητικές Ανώνυμες Εταιρίες, ν. 75/1975 περί οργανώσεως του εξωσχολικού αθλητισμού και συναφών θεμάτων, π.δ. 550/1979 περί οργανώσεως και λειτουργίας της Ενώσεως ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιριών, όπως τροποποιήθηκε ΠΔ 207/1997 Μετατροπή των τμημάτων Αμειβομένων καλαθοσφαιριστών σε Καλαθοσφαιρικές ανώνυμες εταιρίες

κρατικού ελέγχου από το επιτρεπόμενο και ασκούμενο στις κοινές ενώσεις των αθλητικών σωματείων και όχι τα σωματεία καθαυτά που εξακολουθούν να υπάγονται στις γενικές διατάξεις του άρθρου 12 § 1 – 3.

Οι φοιτητικοί σύλλογοι ρυθμίζονται με το άρθρο 16, παρ. 5 εδ. Β.: «Ειδικός νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και τη συμμετοχή των σπουδαστών σ' αυτούς».

Το καθεστώς τους είναι διαφορετικό από το άρθρο 12, ενώ οι διατάξεις του άρθρου 5, παρ. 3 του νόμου 1268/1982, αναφερόμενες στους φοιτητικούς συλλόγους χαρακτηρίστηκαν ως ατελείς από το Συμβούλιο της Επικρατείας¹.

Οι θρησκευτικές ενώσεις προστατεύονται από τις ειδικές διατάξεις του άρθρου 13.

1. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι απαραβίαστη. Η απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων δεν εξαρτάται από τις θρησκευτικές πεποιθήσεις καθενός. 2. Κάθε γνωστή θρησκεία είναι ελεύθερη και τα σχετικά με τη λατρεία τελούνται ανεμπόδιστα υπό την προστασία των νόμων. Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη. Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται. 3. Οι λειτουργοί υπόκεινται στην ίδια εποπτεία της πολιτείας και τις ίδιες υποχρεώσεις όπως οι λειτουργοί της κρατούσας θρησκείας.

Βλέπουμε ότι υπόκεινται σε ειδικούς περιορισμούς μη εφαρμοζόμενους γενικά στις ενώσεις (όπως η απαγόρευση του προσηλυτισμού). Ως θρησκευτικές ενώσεις² νοούνται όχι μόνο οι εκκλησίες και γενικά οι κοινότητες θρησκευτικής λατρείας

¹ ΣΤΕ 2805/84 (Ολ.) ΤΟΣ 1984, σελ. 46

² Δαγτόγλου Π. Δ. : Συνταγματικό Δίκαιο: Ατομικά Δικαιώματα, σελ. 868

αλλά και τα μοναστικά τάγματα και οι θεολογικές αδελφότητες, οι ιεραποστολικές οργανώσεις και οι σύλλογοι θρησκευτικής μορφώσεως και εκπαιδεύσεως και γενικά κάθε οργάνωση που έχει ως κύριο σκοπό της έκφραση, διαμόρφωση, διάδοση θρησκευτικής πίστης και διδασκαλίας. Σύμφωνα με το άρθρο 1, παρ. 4 του καταστατικού χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος (ν. 590/1997), η Εκκλησία της Ελλάδος και οι διάφορες ενότητες της (μητροπόλεις, μονές, ενορίες κλπ) είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου.

Η αναγνώριση νομικής προσωπικότητας δημοσίου δικαίου σε ενώσεις προσώπων κατ' αίτηση των μελών τους εξαρτάται πάντως από την αδέσμευτη ad hoc βούληση του νομοθέτη. Μόνη εξαίρεση αποτελεί η αναγνώριση κοινότητας που είναι υποχρεωτική εφόσον συντρέχουν οι γενικές νομοθετικές προϋποθέσεις και συνεπάγεται, πάντοτε κατά το Σύνταγμα, τη χορήγηση νομικής προσωπικότητας δημοσίου δικαίου. Παρά τη θέληση των μελών της, μια ένωση ή ένα σωματείο μπορεί να μετατραπεί σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου μόνο στο πλαίσιο του επιτρεπτού των αναγκαστικών συνεταιρισμών.

Η νομική προσωπικότητα ιδιωτικού δικαίου αποκτάται με την εγγραφή στο βιβλίο σωματείων και δεν μπορεί να αφαιρεθεί παρά με τη διάλυση του σωματείου.

Οι Αστικοί συνεταιρισμοί διέπονται από το νόμο 1667/1986¹(αστικοί συνεταιρισμοί κ. α. διατάξεις). Κατά το άρθρο 1 αυτού, αστικός συνεταιρισμός είναι εκούσια ένωση προσώπων με οικονομικό σκοπό, η οποία σκοπό έχει την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη των μελών του και την ποιότητα ζωής τους μέσα από μία κοινή επιχείρηση.

¹ Με αυτόν καταργήθηκε ο ν. 602/1915 «περί συνεταιρισμών»

Διακρίνονται σε αστικούς, παραγωγικούς, καταναλωτικούς, προμηθευτικούς, πιστωτικούς, μεταφορικούς, τουριστικούς. Είναι νομικά πρόσωπα, ιδιωτικού δικαίου με εμπορική ιδιότητα και εκούσιοι. Διαφέρουν από τους συνεταιρισμούς νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου όσο και από τις ενώσεις και σωματεία του άρθρου 12 (1 – 3) που δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα. Η βασική διαφορά¹ μεταξύ συνεταιρισμών και άλλων εμπορικών εταιρών είναι η εξής: ο συνétairos δεν αναμένει βασικά κέρδη από την επιχειρηματική δραστηριότητα του συνεταιρισμού, όπως ο μέτοχος κεφαλαιουχικής εταιρίας αλλά τη βελτίωση της οικονομικής του θέσης με τη σύναψη συναλλαγών με το συνεταιρισμό στη βάση τιμών κόστους ή γενικότερα ευνοϊκότερων όρων (αυτό είναι το κέρδος του από το συνεταιρισμό)².

Αρχές που διέπουν ενώσεις

Η σύγχρονη μορφή συνεταιρισμού οικονομικά, κοινωνικά και νομικά τείνει να συμπεριλάβει στον εταιρικό αυτό τύπο και στοιχεία κεφαλαιοπαγούς συγκρότησης και λειτουργίας του. Η τάση όμως αυτή δεν αναιρεί τον ιδιόμορφο χαρακτήρα του συνεταιρισμού έναντι των άλλων εμπορικών εταιριών. Βέβαια αυτό δεν είναι άγνωστο για τους συνεταιρισμούς. Οι πρώτοι συνεταιρισμοί είχαν μέλη χρηματοδότες, εμπόρους, εργαζομένους και αγρότες που μαζί προωθούσαν τον κοινό σκοπό. Επίσης, δεν είναι ασυμβίβαστη με τη σύγχρονη έννοια του συνεταιρισμού η συμπληρωματική επέκταση της

¹ Το κεφάλαιο στο συνεταιρισμό είναι το μέσο για την ενεργοποίηση της συνεργασίας από την οποία προκύπτουν οφέλη οικονομικά για τα μέλη

² Λιακόπουλος Θ.: Στο Ερμηνεία του Συντάγματος: Κασσιμάτη – Μαυριά, σελ. 6 – 7

δραστηριότητάς του και σε μη οικονομικούς σκοπούς (π.χ. πολιτιστικούς). Η συνεταιριστική οικονομική δράση έχει συνδεθεί με την ιδέα της κοινωνικής οικονομίας. Η συνεταιριστική οργάνωση προέρχεται από ιδιωτική πρωτοβουλία και στηρίζεται στις αρχές της αυτοδιοίκησης, της αυτοβοήθειας και της αλληλεγγύης.

Η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση στο συνέδριο του Μάντσεστερ (1995) προσδιόρισε τις αξίες στις οποίες στηρίζεται ο συνεταιρισμός.

«Είναι οι αξίες της αυτοβοήθειας, αутευθύνης, δημοκρατίας, της ισότητας, της ισοτιμίας, της αλληλεγγύης. Ακολουθώντας την παράδοση των πρωτεργατών τα μέλη των συνεταιρισμών στηρίζονται στις ηθικές αξίες της εντιμότητας, της διαφάνειας και της κοινωνικής υπευθυνότητας».

Αξίες

Ελευθερία (ελεύθερη συνεργασία και αυτονομία κατά το σχηματισμό της βούλησης και τον καθορισμό των στόχων της συνεργασίας).

Ισότητα και δημοκρατία¹ (ίση θέση, ίσα δικαιώματα² – υποχρεώσεις των μελών³ και του περιορισμού της δύναμης του κεφαλαίου με τη σύνθεση του δικαιώματος ψήφου και της διανομής των κερδών με άλλα κριτήρια από εκείνο της συμμετοχής στο κεφάλαιο).

Δικαιοσύνη (δίκαιη διανομή των εσόδων και της δίκαιης κατανομής των βαρών), (αποκλεισμός του πλουτισμού του

¹ Κιντής Σταύρος: Δίκαιο των Συνεταιρισμών, σελ. 14

² Άρθρο 89 ΑΚ: Ισοτιμία μελών. Όλα τα μέλη του σωματείου έχουν ίσα δικαιώματα. Ιδιαίτερα δικαιώματα απονέμονται ή αφαιρούνται με τη συναίνεση όλων των μελών

³ Άρθρο 90: Όσοι έπαψαν να είναι μέλη του σωματείου δεν έχουν κανένα δικαίωμα στην περιουσία του. Οφείλουν να καταβάλουν την εισφορά τους ανάλογα με το χρόνο που παρέμειναν μέλη. Άρθρο 91 ΑΚ: Η ιδιότητα του μέλους αν το καταστατικό δεν ορίζει διαφορετικά, δεν επιδέχεται αντιπροσώπευση και δε μεταβιβάζεται, ούτε κληρονομείται.

ενός σε βάρος του άλλου, δυσμένεια προς τη διανομή των αποθεματικών και του ενεργητικού κατά τη διάλυση του συνεταιρισμού).

Λειτουργία ενώσεων – σωματείων

Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι δεν περιορίζεται μόνο στη σύσταση της ενώσεων. Καλύπτει και τα σχετικά με τη λειτουργία και διοίκηση της ενώσεως (συνταγματική κατοχύρωση της γένεσης και επιβίωσης της). Οι ενώσεις δεν συνιστώνται απλώς για να συσταθούν. Συνιστώνται για να δρουν και να συμμετέχουν στις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες¹. Η ελευθερία λειτουργίας σημαίνει ελευθερία πραγματώσεως του σκοπού της ή εκούσιας διαλύσεώς της. Η ελευθερία διοικήσεως προϋποθέτει την ελευθερία αναδείξεως της διοικήσεως, της επιλογής του τρόπου δραστηριοτήτων της ενώσεως προς επίτευξη του σκοπού της καθώς και της διαχειρίσεως της περιουσίας της.

Η ελευθερία συστάσεως αφορά κυρίως την ελευθερία διαμορφώσεως του καταστατικού είτε κατά το ιδρυτικό στάδιο είτε και μεταγενέστερα δια της τροποποιήσεώς του.

Άρθρο 80 Α.Κ. Καταστατικό σωματείου

Για να είναι έγκυρο πρέπει να καθορίζει 1. το σκοπό, την επωνυμία, την έδρα του σωματείου, 2. τους όρους της εισόδου, της αποχωρήσεως και της αποβολής των μελών, καθώς και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, 3. τους πόρους του σωματείου, 4. τον τρόπο της δικαστικής και της εξώδικης αντιπροσωπεύσεως του σωματείου, 5. τα όργανα διοίκησης,

¹ Ισάτσος Δ. : Συνταγματικό Δίκαιο: Θεμελιώδη δικαιώματα, σελ. 157

τους όρους με τους οποίους καταρτίζεται και λειτουργεί η διοίκηση και παύονται τα όργανά της, 6. τους όρους με τους οποίους συγκαλείται, συνεδριάζει και αποφασίζει η συνέλευση των μελών, 7. τους όρους για την τροποποίηση του καταστατικού, 8. τους όρους για τη διάλυση του σωματείου.

Άρθρο 84 Α.Κ.: Κάθε τροποποίηση του καταστατικού ισχύει μόνο αφού εγγραφεί στο βιβλίο σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 79, 81, 82 (το καταστατικό υποβάλλεται με τις υπογραφές των μελών και χρονολογία με την αίτηση κατά την εγγραφή του σωματείου στο ειδικό δημόσιο βιβλίο, βεβαιώνεται από τον πρόεδρο του δικαστηρίου και κατατίθεται στο αρχείο του, δημοσιεύεται περίληψη του στον τύπο με τα ουσιώδη στοιχεία του. Η εγγραφή στο βιβλίο των σωματείων περιλαμβάνει εκτός από το όνομα και την έδρα του σωματείου τη χρονολογία του καταστατικού, τα μέλη της διοίκησης και τους όρους που την περιορίζουν. Η απόφαση του πρωτοδικείου υπόκειται μόνο σε έφεση).

Άρθρο 89: Για να αποφασιστεί η τροποποίηση του καταστατικού ή η διάλυση του σωματείου χρειάζεται η παρουσία των μισών τουλάχιστον μελών και πλειοψηφία των $\frac{3}{4}$ των παρόντων (και βάσει του άρθρου 93 αποφασίζει την τροποποίηση του, εκτός αν το ίδιο το καταστατικό ορίζει διαφορετικά, η συνέλευση του σωματείου).

Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι προϋποθέτει την ελευθερία προσχωρήσεως σε μία ή περισσότερες ενώσεις με τον αυτό ή παρεμφερείς σκοπούς και αποχωρήσεως απ' αυτήν.

Η ελευθερία προσχωρήσεως¹ νοείται έναντι του κράτους, δεν μπορεί να απαγορεύει ή να συνδέσει με δυσμενείς συνέπειες την προσχώρηση σε νόμιμη ένωση. Δε νοείται όμως και ως αξίωση ενός ατόμου έναντι μιας συγκεκριμένης ένωσης να γίνει αποδεκτό ως μέλος. Αντίστοιχα η ένωση καθορίζει ελεύθερα τα της εισόδου και αποβολής μελών χωρίς κρατική ανάμειξη, (ο νόμος βέβαια μπορεί να προβλέψει ορισμένες προθεσμίες για λογιστικούς λόγους [άρθρο 87 Α.Κ.: τα μέλη έχουν δικαίωμα να αποχωρήσουν από το σωματείο. Η αποχώρηση πρέπει να γνωστοποιείται 3 τουλάχιστον μήνες πριν από τη λήξη του λογιστικού έτους και να ισχύει για το τέλος του]).

Η είσοδος νέων μελών επιτρέπεται πάντοτε, αν το καταστατικό δεν ορίζει διαφορετικά (Άρθρο 86 Α.Κ.).

Άρθρο 88 – αποβολή μελών: αποβολή μέλους επιτρέπεται 1. στις περιπτώσεις που προβλέπει το καταστατικό, 2. αν υπάρχει σπουδαίος λόγος και το αποφασίσει η γενική συνέλευση. Σε αντίθετη περίπτωση το μέλος έχει δικαίωμα να προσφύγει στον πρόεδρο των πρωτοδικών μέσα σε 2 μήνες από τη γνωστοποίηση της απόφασης.

Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι δεν εμποδίζει την εισαγωγή δικαιολογημένων διακρίσεων βάσει αντικειμενικών κριτηρίων χάριν του καλώς εννοούμενου συμφέροντος του σωματείου². Δεν μπορεί όμως ούτε με νόμο να υποχρεωθεί μία

¹ Διάταξη σ.σ.ε. που όριζε ότι θεωρείται αυτομάτως μέλος του σωματείου σταθμαρχο – ελεγκτών ο προαγόμενος στο βαθμό του σταθμαρχοελεγκτού, ΕΕΔ, 47 (1988), σελ. 1029.

² Πρ. Κορ. 131/1979 ΝΟΒ 27 (1979), σελ. 1366, Απόφαση: δεν αντίκειται στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι διάταξη καταστατικού σωματείου που απέπεμψε ως μέλη άτομα καταδικασθέντα.

ένωση να δεχθεί ως νέα ή να αποβάλλει παλαιά μέλη βάσει γενικών ή ατομικών κριτηρίων (π.χ. κριτήριο φύλου).

Σχετική με την ελευθερία συστάσεως είναι η αρχή της πολλαπλότητας της ενώσεως, η απαγόρευση επιβολής περιορισμένου αριθμού ενώσεων (numerus clausus). Επιτρέπεται η σύσταση ενώσεων με τον ίδιο ή παρεμφερή σκοπό. Σ' αυτό προστίθεται και η αρνητική προϋπόθεση να μην επέρχεται σύγχυση γύρω από τη λειτουργία και δράση των ενώσεων. Η προϋπόθεση αυτή όπου στηρίχθηκε η νομολογία κυρίως για τα επαγγελματικά σωματεία συνάγεται από το άρθρο 25 § 3 Συντ.¹. Ορθότερο θα ήταν να θεωρείτο επιτρεπτή, χωρίς προϋποθέσεις, η σύσταση περισσότερων ενώσεων διότι αυτό αποτρέπει τη διαφοροποίηση των σωματείων από τις απλές ενώσεις και επιπλέον δεν μπορεί να κριθεί προληπτικά η νομιμότητά τους. Η ελευθερία λειτουργίας δεν αναφέρεται άμεσα στα άτομα – μέλη αλλά στο συνεταιρισμό ως σύνολο του οποίου εξασφαλίζει την απρόσκοπτη λειτουργία από κάθε επέμβαση, εξωτερική ή εσωτερική. Η ελευθερία λειτουργίας αποτελεί αντικειμενικό κανόνα με καθολική δύναμη. Στρέφεται προς τους ιδιώτες μόνο ως προς το αμυντικό περιεχόμενό της και εμποδίζει κάθε αρνητική παρέμβαση αλλά και χωρίς να τους εξαναγκάζει να αναλάβουν δράση προς όφελος της ομαλής και ελεύθερης λειτουργίας της ένωσης².

Απόλυτη ισχύ έχει και η αρχή της ελεύθερης διάλυσης. Η πρακτική σημασία του δικαιώματος διάλυσης στρέφεται κυρίως προς το κράτος (αυτή είναι η έννοια της διάταξης)

¹ Άρθρο 25 § 3 : Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται.

² Δημητρόπουλος Α.: Συνταγματικά δικαιώματα – ειδικό μέρος, σελ. 224

χωρίς να σημαίνει ότι η διάταξη δεν έχει απόλυτη ενέργεια και ότι δεν αποκρούει απειλές προερχόμενες από την ιδιωτική εξουσία. (Άλλωστε η σημασία της αντικειμενικής – θεσμικής πλευράς της συνεταιριστικής ελευθερίας, από την οποία προκύπτει η απόλυτη ενέργεια της, βρίσκεται στον άρρηκτο σύνδεσμο που έχει με το δημοκρατικό πολίτευμα καθόσον αποτελεί εγγύηση της πλουραλιστικής Δημοκρατίας).

Α.Κ. Άρθρο 103, 104: Διάλυση σωματείου: το σωματείο διαλύεται οποτεδήποτε με απόφαση της συνέλευσης των μελών και στις περιπτώσεις που προβλέπει το καταστατικό ή μόλις τα μέλη του μείνουν λιγότερα από 10.

Α.Κ. Άρθρο 105: Με απόφαση του πρωτοδικείου μπορεί να διαλυθεί το σωματείο αν το ζητήσει η διοίκηση του ή το 1/5 των μελών του ή η εποπτεύουσα αρχή λόγω μείωσης των μελών του, αδυναμίας διοίκησης του, λόγω διαφοροποιήσεως του σκοπού του ή αντιθέσεως του με τη δημόσια τάξη. Η περιουσία του σωματείου που διαλύθηκε δε διανέμεται στα μέλη του (Α.Κ. άρθρο 106). Όπως είδαμε συνταγματικά κατοχυρώνεται με το άρθρο 12 § 2 (η διάταξη αυτή εφαρμόζεται αναλόγως και σε ενώσεις προσώπων που δε συνιστούν σωματεία (άρθρο 12, παρ. 3)).

Με την ελευθερία ενώσεως συμβιβάζεται η εποπτεία που ασκεί κατά το νόμο και με δικαστικό έλεγχο η διοικητική αρχή.

Η εποπτεία (άρθρο 29 § 1, ν. 281/1914) αφορά την τήρηση του καταστατικού, την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου, τον έλεγχο της διαχειρίσεώς τους. Οι επόπτες υπάλληλοι παρίστανται στις συνελεύσεις. Το δικαίωμα αυτό είναι αμφίβολο αν συμβιβάζεται με το άρθρο 12, απρ. 1, Συντ. Όμως δεν είναι ασυμβίβαστο στην περίπτωση σιωπής του καταστατικού ή προκειμένου για την προστασία των μελών ή για την πρόβλεψη

γενικών κανόνων λειτουργίας ή εκλογής διοικήσεως του σωματείου (όχι όμως κυβερνητική επιρροή).

Η ελευθερία της διοικήσεως του σωματείου έχει την έννοια της αναδείξεως της διοικήσεως, της επιλογής των αντικειμένων και μέσω της δραστηριότητας της ενώσεως.

Άρθρο 92, 93 Α.Κ.: Η Διοίκηση του σωματείου:

(Αν το καταστατικό δεν ορίζει διαφορετικά). Αποτελείται από μέλη του σωματείου. Η συνέλευση τους αποτελεί το ανώτατο όργανο του σωματείου και αποφασίζει για κάθε υπόθεση χωρίς να υπάγεται αυτή στην αρμοδιότητα άλλου οργάνου. Εκλέγει τα πρόσωπα της διοίκησης, αποφασίζει για την είσοδο και αποβολή μέλους, για την τροποποίηση του καταστατικού, για τη μεταβολή του σκοπού, τη διάλυση του σωματείου, εγκρίνει τον ισολογισμό.

Α.Κ. 94, 95, 96, 97, 98 Έργο συνέλευσης: Αποφασίζει με απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών. Απόφαση για θέμα μη αναγραφόμενο στην πρόσκληση είναι άκυρη. Αν συναινέσουν τα μέλη εγγράφως λαμβάνεται απόφαση και χωρίς σύγκλιση τους. Η σύγκλιση γίνεται όποτε επιβάλλεται από το συμφέρον του σωματείου, από τη διοίκηση (αν ζητηθεί ο αριθμός των μελών που προβλέπεται από το καταστατικό. Διαφορετικά τη σύγκλιση ζητά το 1/5 των μελών). Το μέλος δεν ψηφίζει αν η απόφαση αφορά την επιχείρηση δικαιοπραξίας ή δίκης μεταξύ του σωματείου και του μέλους ή της συζύγου ή εξ αίματος συγγενούς μέχρι 3^ο βαθμό. Η συνέλευση εποπτεύει τα όργανα της διοίκησης με δικαίωμα παύσης τους για σπουδαίους λόγους, ιδίως για παράβαση καθήκοντος ή για ανικανότητα

διαχείρισης (χωρίς να θίγεται το δικαίωμα τους για αμοιβή συμφωνηθείσα).

Με την ελευθερία ίδρυσης κατοχυρώνεται και το δικαίωμα της μη συστάσεως ενώσεως, της μη προσχωρήσεως και της μη συμμετοχής σε ενώσεις¹ (ισχύει για κράτος και ιδιώτες). Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι κατοχυρώνεται για τους Έλληνες φορείς του δικαιώματος αυτού και με το άρθρο 4 Συντ. παρ. 1). Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις (ανεξαρτήτως φύλου). Οι αλλοδαποί βάσει του άρθρου 1 του ν. 1264/1982 επιτρέπεται να συμμετάσχουν σε συνδικαλιστικές οργανώσεις. Το άρθρο 11 ΕΣΔΑ κατοχυρώνει το δικαίωμα τους στο συνεταιρίζεσθαι. Εξαιρέση ήταν το άρθρο 16 ΕΣΔΑ περί ενώσεων πολιτικών όπου εκεί απαιτείται ιθαγένεια. Όμως η Συνταγματική προστασία του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, πέραν από την έννοια του άρθρου 107 Α.Κ. επεκτείνεται και στους αλλοδαπούς με το άρθρο 25 συντ. (η αίτηση αναγνώρισης σωματείου με μέλη και διοίκηση αποκλειστικά αλλοδαπούς γίνεται δεκτή)². Με το άρθρο αυτό όσον αφορά τα ατομικά δικαιώματα γίνεται νομοθετική εξομοίωση των αλλοδαπών με τους ημεδαπούς.

Συγκριτική θεώρηση

Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι κατοχυρώνεται σήμερα συνταγματικά σε όλα τα κράτη. Η ρύθμιση του στα ξένα

¹ ΣΤΕ 3198/1990 ΤοΣ16 (1990) σελ. 105: οι διατάξεις του ν.δ. 1004/1971 περί δημοσιογραφικού επαγγέλματος όπου ήταν αναγκαία η συμμετοχή στην αντίστοιχη επαγγελματική ένωση, ως μέσο απόδειξης της δημοσιογραφικής ιδιότητας τους προσκρούουν στην αρνητική ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι

² Πρ. 1834/1986 ΝΟΒ (35) 1987: απόφαση μετά από αίτηση για την αναγνώριση σωματείου «Γαλλικός σύλλογος αλληλοβοήθειας Αθηνών»

δίκαια δεν απομακρύνεται από τη ρύθμιση του Ελληνικού Συντάγματος. Καλύπτει τις μη κερδοσκοπικές ενώσεις, κατ' εξαίρεση δε τις εμπορικές εταιρίες. Ο σκοπός τους πρέπει να είναι νόμιμος και να μην προσβάλλει τα χρηστά ήθη. Η κατοχύρωση του γίνεται συνήθως με συνταγματικές διατάξεις. Όπως π.χ. 1. Στο γερμανικό δίκαιο στο άρθρο 9 συντ. η κατοχύρωση της αρνητικής ελευθερίας του συνεταιρισμού θεωρείται αυτονόητη από το Ομοσπονδιακό συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας¹ από το άρθρο 9 του θεμελιώδους² Νόμου (άρθρο 12 ελλην. Συντ.). Επικαλείται το άρθρο 2, παρ. 1 του νόμου αυτού, την ελευθερία αναπτύξεως της προσωπικότητας μόνο για τη θεμελίωση περιορισμών της αναγκαστικής συμμετοχής των ατόμων σε νομικά πρόσωπα (σωματεία) δημοσίου δικαίου. Στο ελληνικό σύνταγμα το άρθρο 5 § 1 επικουρικά έρχεται να κατοχυρώσει την αρνητική ελευθερία του συνεταιρισμού στο άρθρο 12 § 1, όπως πράττουν και άλλες συνταγματικές διατάξεις που προστατεύουν ατομικές ελευθερίες, π.χ. άρθρο 11 § 1, άρθρο 13 §1, άρθρο 14 § 1.

2. Στο Ισπανικό δίκαιο, στο άρθρο 22, 3. Στο ιταλικό: στο άρθρο 18, 4. Στο βέλγικο: στο άρθρο 20, 5. Στην Αγγλία ελλείψει τυπικού Συντάγματος ρυθμίζεται ως προς τους περιορισμούς του για λόγους δημοσίας τάξεις στο Public Order Act του 1936, Prevention of Terrorism Act 1864 με το οποίο απαγορεύθηκαν ο IRA και ο INRA, 6. Στις ΗΠΑ: με την πρώτη τροποποίηση του αμερικανικού Συντάγματος που προστατεύει την ελευθερία θρησκείας, εκφράσεως,

¹ Ράικος Αθ. : Συνταγματικό Δίκαιο: Θεμελιώδη δικαιώματα, σελ. 348

² Απ. 29.7.1959 στις 13 VezfGe 10, 89 (102)

«συνέρχεσθαι», «αναφέρεσθαι», 7. Στη Γαλλία με το νόμο περί ενώσεων – 1^η Ιουλίου 1901 (loi sur les associations). Το 1971 με απόφαση του Conseil Constitutionnel η τροποποίηση του ν. 1901 κρίθηκε αντισυνταγματική που θα οδηγούσε σε προληπτικά μέτρα κατά των σωματείων, 8. Στην Αυστρία: με το νόμο περί ενώσεων (Vereingeseztz – 1951 –τροποποίηση 1954, 1962).

Στην κατοχύρωση του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι συνέβαλαν η διεθνοποίηση της συνεταιριστικής ιδέας και του εργατικού κινήματος, οι διεθνείς συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σημαντική για τον ευρωπαϊκό χώρο είναι η Ευρωπαϊκή σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Άρθρο 11.

Νομολογία¹ 1. Υπόθεση Γιανγκ κ.α. κατά Ηνωμένου βασιλείου για την συνταγματικότητα της ρήτρας Closed Shop (προϋπόθεση να έχει κανείς ιδιότητα μέλους ορισμένου συνδικάτου για να προσληφθεί σε επιχείρηση) απόφαση 13.8.1981 της ΕΣΔΑ: Το άρθρο 11 προστατεύει και την αρνητική ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και έτσι παραβιάζεται από τη ρήτρα, 2. Υπόθεση Σιδηρόπουλος κ.α. κατά Ελλάδας για την άρνηση σύστασης (από το Πρωτοδικείο Φλώρινας) του σωματείου «Σπίτι Μακεδονικού Πολιτισμού» λόγω εθνικής τάξης και ασφάλειας. Απόφαση 10.7.1998: Η άρνηση σύστασης παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας και αποτελεί επέμβαση στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι (αν και η αιτιολογία προβλεπόταν από τον εθνικό νόμο) που προστατεύεται από το άρθρο 11 ΕΣΔΑ, 3. Υπόθεση Γκόρτζελικ κ.α. κατά Πολωνίας²: προσφυγή κατά της άρνησης

¹ Νομολογία Δικαστηρίου του Στρασβούργου

² 17.2.2004

των πολωνικών δικαστηρίων να αναγνωρίσουν σωματείο με την επωνυμία «Ένωση προσώπων εθνικότητας Σιλεσίας» παραβιάζοντας το άρθρο 11. Η άρνηση ήταν αναγκαία, δεν μπορεί να τίθενται σε κίνδυνο οι θεσμοί του κράτους, τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των άλλων, 4. Υπόθεση Έζελιν κατά Γαλλίας για τη συμμετοχή δικηγόρου σε διαδήλωση σε ένδειξη διαμαρτυρίας για δικαστικές αποφάσεις. Απόφαση: η καταδίκη του δικηγόρου ήταν επέμβαση στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι, 5. Υπόθεση Γιούνισον κατά Αγγλίας 10.1.2002, υπόθεση Ομοσπονδίας Συλλόγων Εργαζομένων Offshore κατά Νορβηγίας για απαγόρευση απεργιών. Απόφαση: μη παραδεκτές, 6. Υπόθεση Γουίλσον – Εθνικό σωματείο δημοσιογράφων κ. α. κατά Αγγλίας 27.2.2002: το κράτος δεν ανταποκρίθηκε στις θετικές υποχρεώσεις από το άρθρο 11, δίνοντας κίνητρα στους εργαζομένους για να παραιτηθούν από σοβαρά συνδικαλιστικά δικαιώματα.

Συμπεράσματα

Οι Ενώσεις, τα σωματεία, οι συνεταιρισμοί είναι στη βάση τους εθελοντικές οργανώσεις, ανοιχτές σε όλα τα πρόσωπα, χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκείας, δημοκρατικές με ενεργή συμμετοχή των μελών τους. Προάγουν τη συνεργασία μεταξύ των μελών τους αλλά και μεταξύ ενώσεων, διεθνώς, ενισχύουν της οικονομική κατάσταση των ασθενέστερων πολιτών, παράλληλα όμως προάγουν και τον κοινωνικό – πολιτιστικό αλλά κυρίως και τον οικονομικό τομέα μίας χώρας (η αυτοβοήθεια και αμοιβαία βοήθεια – κοινωνική αλληλεγγύη είναι η φιλοσοφία τους).

Διέπονται από την αρχή της αυτοδιοίκησης (χωρίς παρέμβαση τρίτων). Η αυτοεποπτεία και ο αυτοέλεγχος, βασικά χαρακτηριστικά της λειτουργίας τους, προάγει την ιδιωτική πρωτοβουλία και την ευθύνη των αποφάσεων. Η προστασία συλλογικά δρώντων ατόμων (συνταγματικά κατοχυρωμένη και οριοθετημένη από τον αστικό κώδικα) από τις αυθαιρεσίες της πολιτικής και κεφαλαιοκρατικής εξουσίας προάγει τον δημόσιο βίο προβάλλοντας τα αιτήματα – ανάγκες των πολιτών καθιστώντας ισχυρότερη τη θέση τους κοινωνικά.

Περίληψη

Οι ενώσεις και τα σωματεία προστατεύονται από το άρθρο 12 του Συντάγματος, άρθρο 5 § 1 Συντ., άρθρο 11 ΕΣΔΑ, η λειτουργία τους καθορίζεται από τα άρθρα 78 – 105 Α.Κ.

Ιστορικά ξεκίνησαν από την αρχαιότητα (αρχ. Ελλάδα – Ρώμη – Βυζάντιο), συντεχνίες του Μεσαίωνα, με διστακτικότητα του κράτους έναντι αυτών. Σήμερα προστατεύονται από τα περισσότερα Συντάγματα. Διαφέρουν από τις εμπορικές εταιρείες γιατί έχουν μη κερδοσκοπικό σκοπό. Η λειτουργία τους διέπεται από τις αρχές της αυτοβοήθειας, αυτοδιοίκησης, αυτοελέγχου, δημοκρατίας, ισότητας, αλληλεγγύης, υπευθυνότητας, ελευθερίας προσχωρήσεως μέλους, διαλύσεως, της πολλαπλότητας, της λειτουργίας βάσει καταστατικού. Πλούσια νομολογία βοηθά στην ίδρυση, σκοπό και λειτουργία τους. Προϋπόθεση τους η νομιμότητα και η μη προσβολή των χρηστών ηθών. Σκοπός τους η οικονομική προαγωγή των μελών, ο πολιτισμός, η μόρφωση, η κατοχύρωση επαγγελματικών κ.α. δικαιωμάτων.

Τύποι: εκούσιοι, αναγκαστικοί συνεταιρισμοί, αγροτικοί, οικοδομικοί, αθλητικοί κλπ.

Νομολογία που χρησιμοποιήθηκε

ΣΤΕ 334/75 Ολ (ΤοΣ 1976, 351), ΣΤΕ 2235/1979 ΤοΣ 6 (1980),
Πρ. Πρεβ 4/1978 (ΝΟΒ 26 1978, σε. 771), Πρ. Θεσ. 319/1976,
Πρ. Ιωαν. 15/1986 – Αρμ. (1968 σε. 671),
ΣΤΕ 317, 318 1072/4, 1944/48 Ολ.

Πρακτικά συνεδριάσεων Βουλής επί συζητήσεων Σ 1975 σελ.
552, Συνεδρ. 117^η 4.8.1948

ΣΤΕ 1807/1962 ΝΟΒ 1963 (περιορισμοί ελευθεριών
συνεταιρισμών) ΣΤΕ 2805/84 (Ολ) ΤοΣ 1984, 646,
ΕΕΔ, 47 (1988), σελ. 1029,
Πρ. Κορ. 131/1979 (ΝΟΒ 27.1979 σελ. 1366),
ΣΤΕ 3198/1990 (ΤοΣ 16.1990 σελ. 105),
Πρ. Αθ. 1834/1986 (ΝΟΒ – 35 – 1987),
Απ. 29.7.1959 Β. VezfGe 10.89 (102)
Νομολογία Δικαστηρίου Στρασβούργου:
107/1998 (Υπόθεση Σιδηρόπουλου),
Υπόθεση Γιούνισον: 10/2002,
Υπόθεση Γούιλσον 27.2/2002,

Υπόθεση Γιανγκ 13.8/1981,
Υπόθεση Γκόρτζελικ 17.2/2004

ΣΤΕ 2645/1967, ΣΤΕ 1287/1972 ΝΟΒ 21 (1973), σελ. 822,
Πρ. Θεσσ. 1344/1975 ΤοΣ 2 (1976),
Πρ. Αθ. 364/1962, ΝΟΒ 10 (1962),
Πρ. Δραμ. 22/1973, ΝΟΒ 2 (1973),
Εφετ. Αθ. 1290/1983 ΝΟΒ 33 (1985),
Πρ. Θεσ. 181/1991 Αρμ. 45 (1991),
Εφ. Πειρ. 488/1985 ΤοΣ 13 (1987),
ΣΤΕ 1340/1982, ΣΤΕ 3878/1979 ΤοΣ 6 (1980),
ΣΤΕ 1051/1989 Ελλ. Δικ. 1989 6.667668 (αυτοδιοίκηση
συνεταιρισμών)
ΣΤΕ 39/1991 (αυτοδιοίκηση συνεταιρισμών)
ΣΤΕ 2903/1983 Ολ. ΤοΣ 1984 (νομική φύση αναγκαστικών
συνεταιρισμών)
ΣΤΕ 2029/1992 ΤοΣ 1992 (αυτοδιοίκηση συνεταιρισμών)
ΠΕ 473/88 ΤΟΣ 1989 (εποπτεία του κράτους)
ΣΤΕ 1175/1957 Ολ. (αναγκαστικός συνεταιρισμός)

Βιβλιογραφία

1. Γεωργακόπουλος :. Εγχειρίδιο εμπορικού δικαίου, τ. 1 Εταιρείες 2^η Εκδ. Αθήνα 1996
2. Δαγτόγλου Π.Δ.: Συνταγματικό Δίκαιο: Ατομικά δικαιώματα, 2^η εκδ. Αθήνα: Κομοτηνή 2005
3. Δημητρόπουλος Ανδρ. : συνταγματικό Δίκαιο: ειδικό μέρος, Αθήνα 2005
4. Καρακώστας Ι. Σωματεία – συνδικαλιστικές οργανώσεις, Συνεταιρισμοί, Αθήνα εκδ. 2000
5. Κασιμάτης Γ.: Συνταγματικό Δίκαιο ΙΙ: Οι λειτουργίες του κράτους Αθήνα – Κομοτηνή 1980
6. Κιντής Σταύρος: Δίκαιο συνεταιρισμών – Γενικό μέρος, εκδ. 4^η, Αθήνα 2004
7. Κλήμης Αρ.: Ελληνικό Συνεταιριστικό Δίκαιον, Αθήνα 1948
8. Λιακόπουλος Αθ.: Ερμηνεία του άρθρου 12, παρ. 4 – 5 σε Γ. Κασιμάτη – Μαυριά Ερμην. Συντάγμ. 2^η Εκδ. Αθήνα – Κομοτηνή 2003
9. Λιακόπουλος Αθ.: Η οικονομική ελευθερία αντικείμενο προστασίας στο δίκαιο του ανταγωνισμού, 1981

10. Μαθθίας Στεφ. – Κτιστάκης Γ.: Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών – Αθήνα 2006
11. Ράικος Αθ.: συνταγματικό Δίκαιο: Θεμελιώδη δικαιώματα 2^{ος} τόμος, 2^η εκδ. 2002
12. Σαρίπολος Ν.: Πραγματεΐαι του Συνταγματικού Δικαίου, τόμος 4^{ος}
13. Σβώλος Αλ.: Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι και το Δίκαιον των Σωματείων 1915
14. Σβώλος Αλ. – Κ. Βλάχος: Το Σύνταγμα της Ελλάδας: Ατομικά δικαιώματα, τόμος Β, 1955
15. Σγουρίτσας Χρ.: Συνταγματικό Δίκαιο, Β β. 1986
16. Σπυρόπουλος Φ.: Ερμηνεία του άρθρου 12, παρ. 1 – 3 στο Κασιμάτη – Μαυριά, Ερμηνεία Συντάγματος 2^η εκδ. Αθήνα – Κομοτηνή 2003
17. Τσάτσος Δ.: Συνταγματικό Δίκαιο: Θεμελιώδη Δικαιώματα – Γενικό Μέρος
18. Αστικός Κώδικας: επιμέλεια Καρακώστας Ι. εκδ. 2006
19. Ποινικός Κώδικας: επιμέλεια Αργύρης Καρράς
20. Σύνταγμα της Ελλάδας (αναθ. του 2001)